

Κοινωνική Εργασία & ΛΟΑΤΚΙ+ Ταυτότητες

Ένας πρακτικός οδηγός για
συμπεριληπτική κοινωνική εργασία

2026

Κοινωνική Εργασία & ΛΟΑΤΚΙ+ Ταυτότητες

Ένας πρακτικός οδηγός για συμπεριληπτική
κοινωνική εργασία

Επιστημονική επιμέλεια και συγγραφή

Παναγιώτης Πεντάρης

Συνεισέφεραν

Όλγα Βερικάκη, Τριανταφυλλιά Αθανασίου, Αγάπη Κανδυλάκη, Στέλλα Μπελιά,
Οικογένειες Ουράνιο Τόξο, Δημήτρης Τσεκούρας, Αναστάσιος Χανδρινός, Αδαμαντία-
Γεωργία Κοτσογλανίδη, Μαριάννα Αρχοντίδου, Βασιλεία Παπαδάκη, Δήμητρα
Γιάννου, Κατερίνα Κασαπάκη, Ηλίας Μαρκούσης

Ο γραφιστικός σχεδιασμός του οδηγού πραγματοποιήθηκε από την Beatrice Schena
<https://www.beatriceschena.com>

Για την συγγραφή του παρόντος οδηγού έχουν συμβάλει ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα που μοιράστηκαν τις εμπειρίες τους, παρείχαν κριτικές παρατηρήσεις και ανάδειξαν τις θεματικές που θεωρούνται ουσιώδεις για μια πραγματικά συμπεριληπτική και τραυματοκεντρική επαγγελματική πρακτική. Η συμμετοχή τους υπήρξε καθοριστική για τη διαμόρφωση ενός πλαισίου που αντανακλά τις ανάγκες, τις προτεραιότητες και τις προσδοκίες των ίδιων των ανθρώπων στους οποίους απευθύνεται. Η συμβολή αυτή αναγνωρίζεται ως πράξη εμπιστοσύνης και ως πολύτιμη υπενθύμιση ότι η κοινωνική εργασία οφείλει να αναπτύσσεται σε συνεχή διάλογο με τις κοινότητες, τις οικογένειες, και τα άτομα που υπηρετεί.

Αθήνα 2026

© 2026 Παναγιώτης Πεντάρης & Σύνδεσμος Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδος

Αυτός ο οδηγός διατίθεται με άδεια Creative Commons Αναφορά Δημιουργικού-Μη Εμπορική Χρήση 4.0 Διεθνές (CC BY-NC 4.0) <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Τρόπος παραπομπής

Πεντάρης, Π. & ΣΚΛΕ. (2026). *Κοινωνική εργασία και ΛΟΑΤΚΙ+ ταυτότητες: Ένας πρακτικός οδηγός για συμπεριληπτική κοινωνική εργασία*. Αθήνα: Σύνδεσμος Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδος.

Πίνακας Περιεχομένων

Πρόλογος	5
Εισαγωγή στην συμπεριληπτική κοινωνική εργασία και ΛΟΑΤΚΙ+ ταυτότητες	7
Εισαγωγή	7
Σχετικά με τον οδηγό	7
Βασικές έννοιες και όροι	9
ΛΟΑΤΚΙ+ (LGBTQIA+)	9
Το μοντέλο «Genderbread»	9
Βιολογικό φύλο (sex)	10
Κοινωνικό φύλο (gender)	11
Ταυτότητα φύλου (gender identity)	11
Έκφραση φύλου (gender expression)	12
Σεξουαλικός προσανατολισμός (sexual identity – attraction)	12
Κουήρ (Queer)	13
Επιλεγμένη οικογένεια	13
Σύμμαχος (Ally)	13
Προνόμια (privileges)	14
Διαπολιτισμικότητα	14
Ετεροκανονικότητα	14
Ετεροσεξισμός	15
Coming out (αποκάλυψη ταυτότητας)	15
Επιβεβαίωση φύλου	17
Φυλομετάβαση	17
Θεραπείες μεταστροφής	17
Νεκρό όνομα/dead name	17
Δεοντολογικό πλαίσιο και επαγγελματικές υποχρεώσεις	18
Νομοθετικό πλαίσιο για τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων στην Ελλάδα	18
Καλές Πρακτικές	20
Θεωρία Μειονοτικού Στρες (Minority Stress Theory)	20
Μικροεπιθέσεις (microaggressions)	21
Πολιτισμική ταπεινοφροσύνη (cultural humility)	22
Το Μοντέλο Αποδοχής και Σεβασμού (ΜΑΣ)	22
Τραυματοκεντρική πρακτική (Trauma-informed practice)	24
Η χρήση συμπεριληπτικής γλώσσας	25
Μη λεκτική επικοινωνία	27
Η ιδιωτικότητα της ταυτότητας	27
Να είμαστε ειλικρινείς	28
Υποδοχή και αξιολόγηση	28
ΛΟΑΤΚΙ+ επαγγελματίες	29
Διαθεματική προσέγγιση στην πράξη	30
Συνεργασία με ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσεις και κοινότητες	30
Συνεχόμενη ενημέρωση νομικού και θεσμικού πλαισίου	31
Παράρτημα I: ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσεις στην Ελλάδα	32
Παράρτημα II: Συμπεριληπτικές φόρμες	34
Παράρτημα III: Checklist συμπερίληψης υπηρεσιών	35
Παράρτημα IV: Ελληνική νομοθεσία	36
Παράρτημα V: Ενδεικτική βιβλιογραφία	38

Πρόλογος

Τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν πολλαπλές μορφές αποκλεισμού, προκατάληψης και άνισης μεταχείρισης σε διάφορους τομείς της κοινωνικής ζωής, γεγονός που επηρεάζει ουσιαστικά την πρόσβασή τους σε κοινωνικές υπηρεσίες, σε υπηρεσίες υγείας, εκπαίδευσης και εργασίας. Η Κοινωνική Εργασία, ως επάγγελμα που εδράζεται στον σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της διαφορετικότητας και των δικαιωμάτων του ανθρώπου, καλείται να ανταποκριθεί στις ιδιαίτερες ανάγκες και εμπειρίες των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων με γνώση, ευαισθησία και επαγγελματική δεοντολογία.

Έτσι, στη σημερινή εποχή όπου η προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η ισότητα και η κοινωνική δικαιοσύνη πρέπει να αναδεικνύονται ως τις πλέον θεμελιώδεις αξίες της κοινωνίας, η ανάγκη για συμπεριληπτικές και απαλλαγμένες από διακρίσεις Κοινωνικές Υπηρεσίες καθίσταται περισσότερο επιτακτική από ποτέ.

Ο παρών Οδηγός φιλοδοξεί να αποτελέσει ένα χρήσιμο εργαλείο για τους/τις/τα Κοινωνικούς/ές/ά Λειτουργούς/ά, προσφέροντας θεωρητική τεκμηρίωση, βασικές έννοιες, καλές πρακτικές και κατευθύνσεις για την ανάπτυξη συμπεριληπτικών παρεμβάσεων. Παράλληλα, επιδιώκει να συμβάλει στην άρση στερεοτύπων και προκαταλήψεων, στην ενδυνάμωση των επαγγελματικών δεξιοτήτων και στην προαγωγή υπηρεσιών που ανταποκρίνονται στις αρχές της ισότητας και της μη διάκρισης.

Ο Σύνδεσμος Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδος (ΣΚΛΕ ΝΠΔΔ), ως θεσμικός εκπρόσωπος του επαγγέλματος, παραμένει προσηλωμένος στην προώθηση της κοινωνικής δικαιοσύνης και στην υπεράσπιση των δικαιωμάτων όλων των ανθρώπων χωρίς διακρίσεις. Μέσα από την παρούσα έκδοση, ο ΣΚΛΕ επιβεβαιώνει τη δέσμευσή του για τη διαμόρφωση ενός επαγγελματικού πλαισίου που αναγνωρίζει και σέβεται τη διαφορετικότητα, ενισχύει τη συμπερίληψη και συμβάλλει στη δημιουργία μιας κοινωνίας ισότητας, αποδοχής και αλληλεγγύης.

Στον Παγκόσμιο Ορισμό της Κοινωνικής Εργασίας, «*οι αρχές της κοινωνικής δικαιοσύνης, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της συλλογικής ευθύνης και του σεβασμού της διαφορετικότητας*» αποτελούν βασικές αξίες και πυξίδα τους/τις/τα Κοινωνικούς/ές/ά Λειτουργούς/ά, που καθημερινά αγωνίζονται ενάντια σε κάθε μορφής διάκριση και καταπίεση, προασπίζοντας τα ανθρώπινα δικαιώματα και διεκδικώντας τη θεσμική αναγνώριση και το σεβασμό τους.

Ως ΣΚΛΕ:

Υπερασπιζόμαστε δημόσια το δικαίωμα κάθε ανθρώπου στην αξιοπρέπεια, στην αυτοδιάθεση και στην ελεύθερη έκφραση της ταυτότητάς του.

Παρεμβαίνουμε θεσμικά όταν παραβιάζονται δικαιώματα ή όταν ομάδες του πληθυσμού γίνονται στόχος ρητορικής μίσους ή αποκλεισμού, επίσης παρεμβαίνουμε δημόσια όταν πολιτικές ή νομοθετικές πρωτοβουλίες απειλούν δικαιώματα ή ενισχύουν ανισότητες.

Στηρίζουμε την επιστημονική τεκμηρίωση και την εκπαίδευση των κοινωνικών λειτουργών σε ζητήματα φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού και συμπεριληπτικών πρακτικών και το βιβλίο του Παναγιώτη Πεντάρη είναι ένα εργαλείο προς αυτή την κατεύθυνση.

Πρωθούμε πολιτικές και υπηρεσίες που ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων, χωρίς στερεότυπα και χωρίς προκαταλήψεις.

Αναδεικνύουμε τη φωνή των ίδιων των ΛΟΑΤΚΙ+ ανθρώπων, αναγνωρίζοντας ότι η εμπειρία τους είναι απαραίτητη για τον σχεδιασμό αποτελεσματικών παρεμβάσεων.

Αντιτασσόμαστε σε κάθε μορφή θεσμικού αποκλεισμού που στερεί από τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα πρόσβαση σε υπηρεσίες, υγεία, εκπαίδευση, εργασία και κοινωνική προστασία.

Διεκδικούμε θεσμικές αλλαγές που θα διασφαλίζουν πραγματική ισότητα και όχι απλώς τυπική αναγνώριση.

Αγωνιζόμαστε για στελεχωμένες Κοινωνικές Υπηρεσίες με μόνιμους κοινωνικούς/ές/ά λειτουργούς/ά εκπαιδευμένους/ες/α και επιμορφωμένους/ες/α που να μπορούν να ανταποκριθούν στις ανάγκες των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων χωρίς διακρίσεις, όπως ορίζουν οι αρχές και οι αξίες της Επιστήμης της Κοινωνικής Εργασίας.

Ευχαριστούμε θερμά τον Καθηγητή κο Παναγιώτη Πεντάρη για την επιστημονική επιμέλεια του Οδηγού, την συνεργασία του με τον ΣΚΛΕ για τη διάδοση του Οδηγού στους/στις/α Κοινωνικούς/ές/ά Λειτουργούς/ά της Χώρας και την σταθερή προσήλωσή του στην επιστήμη της Κοινωνικής Εργασίας και στα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων.

Εισαγωγή στην συμπεριληπτική κοινωνική εργασία και ΛΟΑΤΚΙ+ ταυτότητες

Εισαγωγή

Ο παρών οδηγός αναπτύχθηκε με σκοπό να αποτελέσει έναν αξιόπιστο, τεκμηριωμένο και πρακτικό οδηγό για επαγγελματίες της κοινωνικής εργασίας που επιθυμούν να ενισχύσουν τη γνώση, την ευαισθησία, την παρουσία και την επαγγελματική τους επάρκεια σχετικά με ΛΟΑΤΚΙ+ ταυτότητες. Η κοινωνική εργασία, ως εφαρμοσμένη επιστήμη και ως επάγγελμα με σαφή ανθρωποκεντρικό προσανατολισμό, καλείται να ανταποκρίνεται στις ανάγκες όλων των ανθρώπων με τρόπο που προάγει την ισότητα, την αξιοπρέπεια και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Η συμπερίληψη δεν αφορά μόνο την ορθή παροχή υπηρεσιών προς τα άτομα που τις χρησιμοποιούν, αλλά αφορά και την δημιουργία ενός ασφαλούς, υποστηρικτικού και ισότιμου περιβάλλοντος για ΛΟΑΤΚΙ+ συναδέλφους¹ εντός των οργανισμών κοινωνικής φροντίδας. Η μη ολοκληρωμένη ενημέρωση οδηγεί σε άγνοια, σε ασυνείδητες προκαταλήψεις και στη διαιώνιση της ετεροκανονικότητας (βλ. σ. 14), η οποία μπορεί να δημιουργήσει συνθήκες ετεροσεξισμού (βλ. σ. 15) με πραγματικές συνέπειες για την ευημερία και την ασφάλεια των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων.

Η σημασία της συμπερίληψης συνδέεται άμεσα με τους κώδικες δεοντολογίας του επαγγέλματος, τον παγκόσμιο ορισμό της κοινωνικής εργασίας και τις θεμελιώδεις αρχές της κοινωνικής δικαιοσύνης, της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η κοινωνική εργασία, ως επιστήμη και πρακτική, οφείλει να ανταποκρίνεται στις ανάγκες όλων των ανθρώπων χωρίς αποκλεισμούς, αναγνωρίζοντας την ποικιλομορφία ως πηγή δύναμης και όχι ως εμπόδιο.

Σχετικά με τον οδηγό

Ο οδηγός αυτός δεν εστιάζει στη θεωρητική ανάλυση της προκατάληψης, του στίγματος ή των κοινωνικών μηχανισμών που τα παράγουν. Για όσους επιθυμούν να εμβαθύνουν σε αυτά τα ζητήματα, προτείνονται σχετικά αναγνώσματα και πηγές που παρατίθενται σε ξεχωριστή ενότητα.

.....

1 Η χρήση του συμβόλου @ (γνωστό ως 'παπάκι') γίνεται για γενική αναφορά σε οποιαδήποτε ταυτότητα με την οποία αυτό-προσδιορίζεται ένα άτομο. Χρησιμοποιείται ως μία συμπεριληπτική κατάληξη στη χρήση της γλώσσας.

Αντιθέτως, η παρούσα έκδοση επικεντρώνεται σε πρακτικές προσεγγίσεις, εργαλεία και μεθόδους εφαρμογής συμπεριληπτικής πρακτικής στην καθημερινή εργασία των επαγγελματιών. Στόχος είναι η προσφορά συγκεκριμένων και εφαρμόσιμων κατευθύνσεων με σκοπό να ενισχυθεί η ποιότητα υπηρεσιών και η δημιουργία ασφαλών περιβαλλόντων για όλα τα άτομα.

Για ένα επιπλέον εργαλείο δικτύωσης και ενημέρωσης, οι αναγνώστες, οι αναγνώστριες και τα αναγνωστά μπορούν να ανατρέξουν στο Παράρτημα Ι, όπου περιλαμβάνεται κατάλογος οργανώσεων και δομών σε Ελλάδα και Κύπρο που δραστηριοποιούνται στον τομέα των ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιωμάτων και υποστήριξης.

Βασικές έννοιες και όροι

Η κατανόηση των βασικών εννοιών που σχετίζονται με την ταυτότητα και έκφραση φύλου, τα χαρακτηριστικά φύλου, και τον σεξουαλικό προσανατολισμό αποτελεί θεμέλιο για την ανάπτυξη συμπεριληπτικής επαγγελματικής πρακτικής. Η ενότητα αυτή στοχεύει στην αποσαφήνιση ορισμένων όρων που χρησιμοποιούνται συχνά στον δημόσιο διάλογο, στην επιστημονική βιβλιογραφία και στην καθημερινή πρακτική της κοινωνικής εργασίας.

Παράλληλα, είναι σημαντικό να δοθεί έμφαση στο γεγονός ότι η γλώσσα εξελίσσεται διαρκώς. Οι όροι, οι σημασίες που έχουν, καθώς και οι χρήσεις τους μεταβάλλονται διαρκώς, συχνά με πρωτοβουλία των ίδιων των κοινοτήτων που τους χρησιμοποιούν. Για τον λόγο αυτό, η καλύτερη επαγγελματική πρακτική είναι να καθοδηγείται ο/η/το επαγγελματίας/α² από τον τρόπο με τον οποίο το ίδιο το άτομο αυτοπροσδιορίζεται. Η ενεργητική ακρόαση και η χρήση της ορολογίας που προτιμά το άτομο αποτελούν πράξεις σεβασμού και δεοντολογικής συνέπειας.

ΛΟΑΤΚΙ+ (LGBTQIA+)³

Το ακρωνύμιο ΛΟΑΤΚΙ+ χρησιμοποιείται για το σύνολο του πληθυσμού των **Λ**εσβιών, των **Ο**μοφυλόφιλων, των **Α**μφιφυλόφιλων, των **Τ**ρανς, των **Κ**ουίρ και των **Ί**ντερσεξ ατόμων. Το σύμβολο + δηλώνει επιπλέον ταυτότητες φύλου, έκφραση φύλου και σεξουαλικούς προσανατολισμούς. Το ακρωνύμιο αυτό κωδικοποιήθηκε από το κίνημα που διεκδικεί τα δικαιώματα των μη ετεροφυλόφιλων ανθρώπων ή/και εκείνων που το κοινωνικό τους φύλο δεν συμφωνεί με το φύλο που τους αποδόθηκε στη γέννηση.

Το μοντέλο «Genderbread»

Το *genderbread model* είναι ένα εκπαιδευτικό εργαλείο που βοηθά στην κατανόηση του βιολογικού (χαρακτηριστικά φύλου) και κοινωνικού φύλου, όπως και του σεξουαλικού προσανατολισμού ως πολυδιάστατης και μη γραμμικής έννοιας. Διακρίνει τέσσερις βασικές διαστάσεις:

- Βιολογικό φύλο
- Ταυτότητα φύλου
- Έκφραση φύλου
- Σεξουαλικός προσανατολισμός

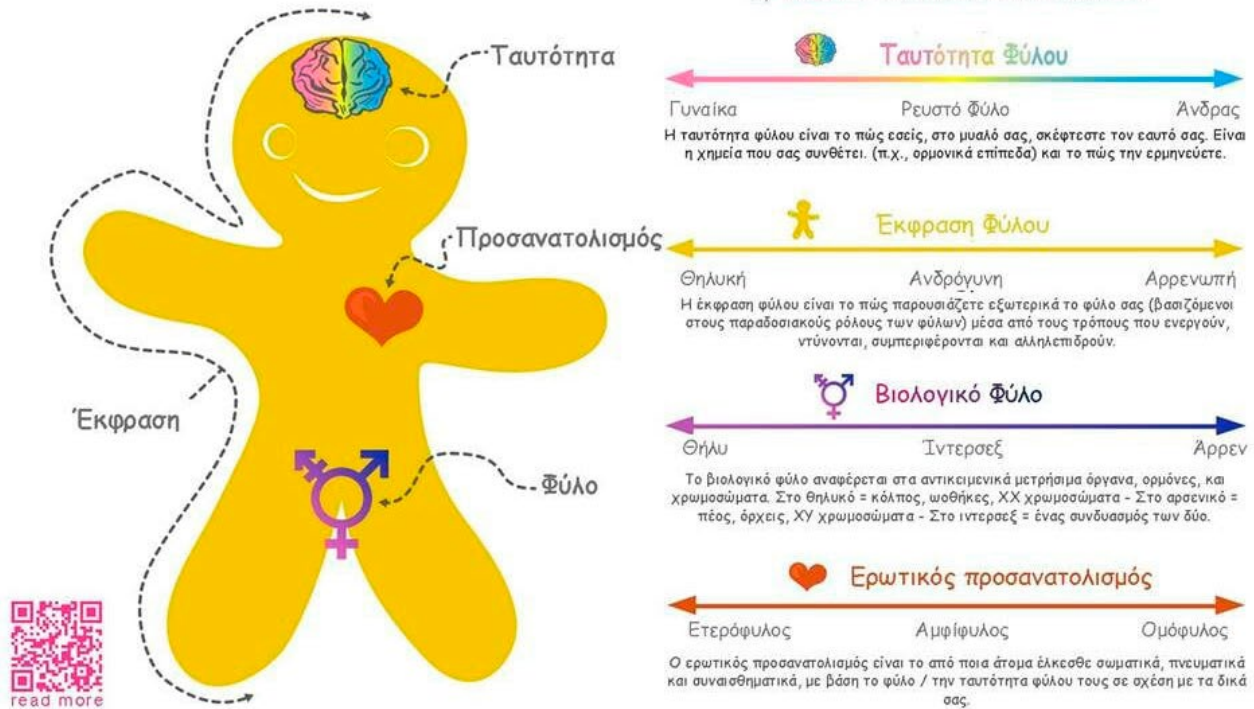
Το μοντέλο υπογραμμίζει ότι οι διαστάσεις αυτές δεν ταυτίζονται μεταξύ τους και δεν καθορίζονται η μία από την άλλη. Αντίθετα, αποτελούν ξεχωριστές πτυχές της ανθρωπίνης εμπειρίας.

.....
² Η χρήση πολλαπλών γέννη-καταλήξεων (ο/η/το...-ος/-ης/-α) ακολουθεί πρακτικές έμφυλης ουδετεροποίησης στη σύγχρονη ελληνική, με στόχο την έμφυλη ορατότητα και συμπερίληψη.

³ Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Queer, Intersex, Asexual +

Το Έμφυλο Άτομο

by www.ItsPronouncedMetrosexual.com

Γράφημα: Διαμορφωμένο genderbread person που δημιουργήθηκε από τον Sam Killermann. Για περισσότερες πληροφορίες επισκεφτείτε την ιστοσελίδα www.itspronouncedmetrosexual.com

Βιολογικό φύλο (sex)

Το βιολογικό φύλο αναφέρεται στα ανατομικά, χρωμοσωματικά και ορμονικά χαρακτηριστικά που αποδίδονται συνήθως κατά τη γέννηση. Συχνά κατηγοριοποιείται ως:

- Άνδρας (αρσενικό XY)
- Γυναίκα (θηλυκό XX)
- Ίντερσεξ

Ίντερσεξ είναι ένας όρος-ομπρέλα για όλες τις εγγενείς φυσικές ποικιλομορφίες στα χαρακτηριστικά του φύλου ή στην αναπαραγωγική ανατομία. Κάποια άτομα γεννιούνται με τέτοια χαρακτηριστικά ή τα αναπτύσσουν σε νεαρή ηλικία.

Τα ορμονικά προφίλ, τα αναπαραγωγικά όργανα (εσωτερικά ή/και εξωτερικά), η εσωτερική και εξωτερική ανατομία, τα δευτερογενή χαρακτηριστικά φύλου (τριχοφυΐα, ανάπτυξη στήθους, κατανομή μυϊκής μάζας και σωματικού λίπους), η ποικιλομορφία στην ανάπτυξη των χρωμοσωμάτων (XXY, XXXY, XYY, 3X, XXYY, XO/XY, XO/XX, XX άρρενες & XY θηλυκά, κ.α.) εμφανίζονται στους ανθρώπους με δεκάδες παραλλαγές. Το βιολογικό φύλο είναι ένα ευρύ, πολυπαραγοντικό φάσμα φυσικής ανθρώπινης ποικιλομορφίας και καταρρίπτει το στερεότυπο του διπόλου.

Ο όρος ίντερσεξ (intersex) σημαίνει επίσης τη ζωντανή/βιωμένη εμπειρία των κοινωνικο-πολιτισμικών συνεπειών που υφίστανται οι άνθρωποι που γεννιούνται με σώματα που δεν εμπίπτουν στις κανονιστικές νόρμες των «αρσενικών» και «θηλυκών» σωμάτων.

Κοινωνικό φύλο (gender)

Το κοινωνικό φύλο αναφέρεται στους κοινωνικά κατασκευασμένους ρόλους, συμπεριφορές, δραστηριότητες και χαρακτηριστικά που μια δεδομένη κοινωνία θεωρεί κατάλληλα για άνδρες και γυναίκες και (σύμφωνα με το δίπολο του βιολογικού φύλου) θεωρείται ότι το αρσενικό και το θηλυκό είναι κατηγορίες κοινωνικού φύλου και συμβαδίζουν με το βιολογικό δίπολο του φύλου. Ωστόσο, στην πραγματικότητα οι αρσενικοί και οι θηλυκοί ρόλοι δεν είναι βιολογικά καθορισμένοι, αλλά κοινωνικά κατασκευασμένοι.

Ταυτότητα φύλου (gender identity)

Η ταυτότητα φύλου αφορά την εσωτερική, βαθιά αίσθηση του ατόμου σχετικά με το φύλο του. Μπορεί να είναι:

- Γυναίκα
- Άνδρας
- Μη δυαδική (non-binary)
- Άλλη ταυτότητα φύλου με την οποία αυτοπροσδιορίζεται το άτομο

Η ταυτότητα φύλου δεν είναι ορατή και δεν μπορεί να συναχθεί από την εμφάνιση ή την έκφραση φύλου. Η αναγνώριση της ταυτότητας φύλου που δηλώνει το άτομο αποτελεί βασική δεοντολογική υποχρέωση.

- Cisgender/Cis: Άτομα των οποίων η ταυτότητα φύλου είναι ίδια με αυτή που τους δόθηκε κατά τη γέννηση.
- Transgender/Τρανς: Άτομα των οποίων η ταυτότητα φύλου είναι διαφορετική από το φύλο που τους αποδόθηκε κατά τη γέννηση. Ο όρος τρανς περιλαμβάνει πολλαπλές ταυτότητες, όπως τρανς γυναίκα, μη δυαδικό ως προς το φύλο, τρανς άνδρας, άφυλο, genderfluid (άτομα με ρευστή ταυτότητα φύλου), genderqueer, gender diverse (φυλοδιαφορετικό άτομο) κ.α.
- Μη δυαδικό ως προς το φύλο: Άτομα που δεν προσδιορίζουν το φύλο τους στο δίπολο άνδρας/γυναίκα, αλλά μέσα στο φάσμα της ταυτότητας φύλου. Ο όρος μη δυαδικό συχνά χρησιμοποιείται ως όρος-ομπρέλα, ο οποίος περιλαμβάνει πολλές διαφορετικές εμπειρίες ταυτότητας φύλου εκτός του διπόλου του φύλου.
- Gender Non-Conforming (GNC): Άτομα των οποίων η έκφραση ή/και η ταυτότητα φύλου διαφέρει από τα πρότυπα φύλου που σχετίζονται με το φύλο που τους έχει αποδοθεί.
- Genderfluid: Μη σταθερή ταυτότητα φύλου που μεταβάλλεται με την πάροδο του χρόνου ή ανάλογα με τις εκάστοτε συνθήκες.
- Άφυλα/Agender: Άτομα χωρίς ταυτότητα φύλου.
- Bigender: Συνδυασμός δύο έμφυλων ταυτοτήτων.

Έκφραση φύλου (gender expression)

Η έκφραση φύλου αφορά τον τρόπο με τον οποίο το άτομο εκδηλώνει το φύλο του κοινωνικά, μέσα από ενδυματολογικές επιλογές, τρόπο ομιλίας, κινήσεις, συμπεριφορές, στυλ και αισθητική. Η έκφραση φύλου είναι ποικιλόμορφη και δεν καθορίζει ούτε καθορίζεται από την ταυτότητα φύλου ή τον σεξουαλικό προσανατολισμό.

Υπάρχουν παραδείγματα έκφρασης φύλου που ενώ 'σπάνε έμφυλα στερεότυπα' είναι πιο κοινωνικά αποδεκτά, όπως για παράδειγμα μία cis γυναίκα με κοντά μαλλιά, ενώ άλλα παραδείγματα προσελκύουν περισσότερη προσοχή και συχνά αντιμετωπίζονται με εχθρότητα σε κοινωνικό-πολιτικό επίπεδο (π.χ. ένα άνδρας που φοράει μακιγιάζ).

Ενώ πολλοί άνθρωποι εκφράζονται με τρόπους που ευθυγραμμίζονται με τα κοινωνικά στερεότυπα που σχετίζονται με το βιολογικό και το κοινωνικό φύλο, άλλοι άνθρωποι μπορεί να επιλέξουν εκφράσεις που είναι διαφορετικές από αυτές που μπορεί να περιμένουν οι άνθρωποι για την ταυτότητα φύλου τους.

Σεξουαλικός προσανατολισμός (sexual identity – attraction)

Ο σεξουαλικός προσανατολισμός αναφέρεται στο από ποιο άτομο ελκύεται συναισθηματικά, ρομαντικά ή/και σεξουαλικά το άτομο. Ή ποιο άτομο ελκύει συναισθηματικά, ρομαντικά ή/και σεξουαλικά. Παραδείγματα περιλαμβάνουν:

- Ομοφυλοφιλία
- Ετεροφυλοφιλία
- Αμφιφυλοφιλία
- Πανσεξουαλικότητα
- Ασεξουαλικότητα
- Graysexual
- Demisexual
- Aromantic
- Greyromantic
- Plurisexual

Ο σεξουαλικός προσανατολισμός δεν είναι επιλογή και δεν συνδέεται με την ταυτότητα φύλου ή την έκφραση φύλου. Τα παραδείγματα του σεξουαλικού προσανατολισμού μπορεί να κατηγοριοποιηθούν σε δύο ομάδες: μονοσεξουαλικότητα (ένα άτομο έλκεται από άτομα ενός φύλου) και πολυσεξουαλικότητα (ένα άτομο έλκεται από άτομα περισσότερων του ενός φύλου).

- Μονοσεξουαλικές ταυτότητες περιλαμβάνουν:
 - Λεσβία: Άτομο που προσδιορίζεται ως γυναίκα και έλκεται αποκλειστικά από γυναίκες.
 - Γκέι/ομοφυλόφιλο άτομο: Άτομο που προσδιορίζεται ως άνδρας και έλκεται αποκλειστικά από άνδρες. Ορισμένες γυναίκες που έλκονται αποκλειστικά από γυναίκες μπορεί επίσης να προσδιορίζονται ως γκέι.
 - Ετεροφυλόφιλο άτομο: Άτομο που έλκεται από άτομα αντίθετου φύλου από αυτό με το οποίο προσδιορίζονται.

- Πολυσεξουαλικές ταυτότητες μπορεί να περιλαμβάνουν:
 - Αμφιφυλόφιλος/η/ο (bisexual): Άτομο που βιώνει έλξη για άτομα δύο ή περισσότερων φύλων.
 - Πανσέξουαλ: Άτομα που έλκονται από άτομα όλων των φύλων ή ανεξάρτητα από το φύλο ενός ατόμου.

Μερικοί άνθρωποι εμπίπτουν στο φάσμα της αρομαντικότητας όταν δεν βιώνουν ρομαντική έλξη για κανένα άτομο (aromantic) ή βιώνουν ρομαντική έλξη σπάνια (grayromantic) ή υπό ορισμένες συνθήκες (demiromantic).

Κουήρ (Queer)

Ο όρος κουήρ έχει πολλαπλές ερμηνείες. Ενώ στο παρελθόν έχει χρησιμοποιηθεί υποτιμητικά για τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα, από την δεκαετία του '90 έχει επανοικειοποιηθεί ως ένας θετικός αυτοχαρακτηρισμός που αμφισβητεί κοινωνικούς κανόνες. Χρησιμοποιείται συχνά από άτομα που δεν αποδέχονται τις παραδοσιακές έννοιες του φύλου και της σεξουαλικότητας και δεν ταυτίζονται με τους όρους του ακρωνύμιου ΛΟΑΤΚΙ+, αλλά χρησιμοποιείται και ως όρος-ομπρέλα για όλα τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα.

Επιλεγμένη οικογένεια

Η έννοια της επιλεγμένης οικογένειας είναι ιδιαίτερα σημαντική για πολλά ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα, τα οποία ενδέχεται να μην λαμβάνουν επαρκή υποστήριξη από το οικογενειακό τους περιβάλλον. Πρόκειται για το δίκτυο ανθρώπων που ένα άτομο επιλέγει συνειδητά για συναισθηματική, κοινωνική και πρακτική υποστήριξη, ανεξαρτήτως βιολογικών ή νομικών δεσμών. Αυτό το δίκτυο ανθρώπων λειτουργεί ως οικογένεια στην καθημερινότητα του ατόμου.

Πιο συγκεκριμένα:

- *Επιλεγμένη οικογένεια*: Οι σχέσεις που δημιουργούν ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα όταν η οικογένεια καταγωγής δεν είναι διαθέσιμη, ασφαλής ή υποστηρικτική.
- *Οικογένεια καταγωγής*: Η βιολογική ή νομικά αναγνωρισμένη οικογένεια στην οποία γεννιέται ή παιδοθετείται το άτομο.
- *Οικογένεια συνάφειας*: Κάθε αυτοπροσδιοριζόμενη οικογενειακή μονάδα βασισμένη σε συναισθηματικούς δεσμούς και όχι σε βιολογικούς και/ή νομικούς.

Σύμμαχος (Ally)

Σύμμαχος είναι το άτομο που επιλέγει ενεργά να στηρίζει τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα και κοινότητες, αναγνωρίζοντας τις ανισότητες που αντιμετωπίζουν και συμβάλλοντας στη δημιουργία ασφαλών, συμπεριληπτικών και δίκαιων συνθηκών συνύπαρξης.

Προνόμια (privileges)

Τα προνόμια αναφέρονται στα κοινωνικά πλεονεκτήματα που απολαμβάνει ένα άτομο ή μια κοινωνική ομάδα, λόγω της θέσης της μέσα στο κοινωνικό σύστημα (π.χ. φύλο, σεξουαλικότητα, φυλή, κοινωνική τάξη), χωρίς απαραίτητα να τα έχει «κερδίσει» ή να τα συνειδητοποιεί ως πλεονεκτήματα. Δεν σημαίνει ότι το άτομο δεν έχει δυσκολίες στη ζωή του, αλλά ότι *ορισμένα εμπόδια είναι λιγότερο πιθανά ή λιγότερο έντονα* γι' αυτό. Το προνόμιο δεν αποτελεί κατηγορία «ενοχής» ή προσωπική ευθύνη. Είναι ένας τρόπος περιγραφής, πώς οι κοινωνικές δομές συχνά διευκολύνουν κάποιες ταυτότητες και δυσκολεύουν άλλες. Για αυτό το λόγο, είναι σημαντικό για τους επαγγελματίες, να αναπτύσσουν επίγνωση των δικών τους προνομίων και πως αυτά επηρεάζουν την αντίληψή τους, την πρακτική τους και τη σχέση με ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα που αναζητούν υπηρεσίες.

Διαπολιτισμικότητα

Η διαπολιτισμικότητα και το φύλο αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο οι αντιλήψεις, οι ρόλοι και οι εμπειρίες του φύλου διαμορφώνονται και διαφοροποιούνται ανάλογα με τον πολιτισμό, την κοινωνία και το ιστορικό πλαίσιο. Η διαπολιτισμικότητα περιγράφει την αλληλεπίδραση μεταξύ διαφορετικών πολιτισμών, καθώς και το γεγονός ότι δεν υπάρχει μία «οικουμενική» ή ενιαία αντίληψη για τις κοινωνικές έννοιες. Οι αξίες, οι κανόνες και οι ταυτότητες διαμορφώνονται διαφορετικά σε κάθε κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο. Το φύλο (ιδίως ως κοινωνικό φύλο) δεν εκφράζεται με τον ίδιο τρόπο παντού. Η διαπολιτισμική προσέγγιση δείχνει ότι:

- Οι έμφυλοι ρόλοι και οι κοινωνικές προσδοκίες που συνδέονται με αυτούς διαφέρουν σημαντικά μεταξύ κοινωνιών και πολιτισμικών πλαισίων (π.χ. προσδοκίες για εργασία, οικογένεια, συμπεριφορά).
- Οι έννοιες της αρρενωπότητας και της θηλυκότητας δεν είναι σταθερές ή οικουμενικές, αλλά διαμορφώνονται κοινωνικά και πολιτισμικά.
- Η έκφραση φύλου, όπως η ένδυση, η συμπεριφορά, ή η εμφάνιση, μπορεί να θεωρείται κοινωνικά αποδεκτή σε ένα πολιτισμικό πλαίσιο και λιγότερο αποδεκτή ή ακόμη και στιγματισμένη σε ένα άλλο.
- Οι τρόποι με τους οποίους τα άτομα αντιλαμβάνονται και βιώνουν την ταυτότητα φύλου και τη σεξουαλικότητά τους επηρεάζονται από θρησκευτικές, κοινωνικές, πολιτισμικές και ιστορικές παραδόσεις.
- Η αναγνώριση και η κοινωνική αποδοχή των διαφορετικών ταυτοτήτων φύλου και σεξουαλικών προσανατολισμών ποικίλλουν σημαντικά μεταξύ χωρών, κοινοτήτων και πολιτισμών.

Ετεροκανονικότητα

Η ετεροκανονικότητα είναι ένα σύστημα κοινωνικών αντιλήψεων, αξιών και προσδοκιών που θεωρεί την ετεροφυλοφιλία ως τη φυσική, αυτονόητη ή κοινωνικά επιθυμητή μορφή σεξουαλικού προσανατολισμού. Παράλληλα, συχνά προϋποθέτει ότι όλα τα άτομα είναι ή θα πρέπει να είναι ετεροφυλόφιλα και ότι το φύλο αποδίδεται αποκλειστικά μέσα από ένα δίπολο ανδρών και γυναικών με συγκεκριμένους έμφυλους ρόλους.

Ως αποτέλεσμα, άλλοι σεξουαλικοί προσανατολισμοί, ταυτότητες φύλου και μορφές σχέσεων μπορεί να αορατοποιούνται, να θεωρούνται λιγότερο «κανονικές» ή να αντιμετωπίζουν εμπόδια στην κοινωνική αναγνώριση και αποδοχή.

Η ετεροκανονικότητα συχνά λειτουργεί με τρόπους που δεν είναι άμεσα ορατοί, επηρεάζοντας τη γλώσσα, τις πολιτικές, τις διαδικασίες και τις πρακτικές των οργανισμών και των υπηρεσιών. Για παράδειγμα, οι επαγγελματίες μπορεί να υποθέτουν ότι ένα άτομο έχει σύντροφο διαφορετικού φύλου ή να χρησιμοποιούν έντυπα και διαδικασίες που δεν αναγνωρίζουν τη διαφορετικότητα των ταυτοτήτων φύλου και των οικογενειακών σχηματισμών.

Ετεροσεξισμός

Ο ετεροσεξισμός συνδέεται στενά με την ετεροκανονικότητα, αλλά αφορά περισσότερο τις διακρίσεις και τις άνισες πρακτικές που προκύπτουν από αυτήν. Στο πεδίο της κοινωνικής εργασίας, η αναγνώριση και η αποδόμηση των ετεροσεξιστικών αντιλήψεων και πρακτικών αποτελούν βασική προϋπόθεση για την παροχή ισότιμων, ασφαλών και συμπεριληπτικών υπηρεσιών.

Μπορεί να εκδηλώνεται:

- Σε θεσμικό επίπεδο εκφράζεται μέσω πολιτικών, διαδικασιών και υπηρεσιών που αντιμετωπίζουν την ετεροφυλοφιλία ως τη δεδομένη ή την «κανονική» μορφή σεξουαλικού προσανατολισμού, αποκλείοντας ή περιθωριοποιώντας άλλες ταυτότητες και εμπειρίες.
- Σε διαπροσωπικό επίπεδο, μέσα από υποθέσεις, σχόλια, στερεότυπα ή συμπεριφορές που ενισχύουν την ιδέα ότι όλα τα άτομα είναι ή «οφείλουν» να είναι ετεροφυλόφιλα.
- Σε εσωτερικευμένο επίπεδο, όταν τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα υιοθετούν αρνητικές κοινωνικές αντιλήψεις για τον δικό τους προσανατολισμό ή ταυτότητα.

Coming out (αποκάλυψη ταυτότητας)

Η διαδικασία κατά την οποία ένα άτομο αποκαλύπτει την ταυτότητα φύλου ή τον σεξουαλικό προσανατολισμό του. Η διαδικασία αυτή δεν αποτελεί υποχρέωση, αλλά επιλογή του ίδιου του ατόμου, και συνδέεται με ζητήματα ασφάλειας, αποδοχής και αυτοπροσδιορισμού. Το coming out δεν είναι ένα μεμονωμένο γεγονός, αλλά μια διαδικασία αυτογνωσίας, αποδοχής και κοινωνικής διαπραγμάτευσης που εκτείνεται σε όλη τη ζωή ενός ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμου. Αποτελεί μία δυναμική πορεία κατά την οποία το άτομο αναγνωρίζει, ονομάζει και εκφράζει τη σεξουαλική του ταυτότητα, την ταυτότητα φύλου ή/και την έκφραση φύλου, τόσο προς τον εαυτό του όσο και προς τους άλλους ανθρώπους.

Ατομικό coming out

Το πρώτο στάδιο αφορά την εσωτερική αναγνώριση. Το άτομο προσπαθεί να κατανοήσει τα συναισθήματα, τις επιθυμίες και τις εμπειρίες του, συχνά μέσα σε ένα περιβάλλον που μπορεί να έχει εμφυσήσει φόβο, ντροπή ή σύγχυση. Σε αυτό το στάδιο, η διαδικασία είναι συχνά “σιωπηλή”, αόρατη και βαθιά προσωπική.

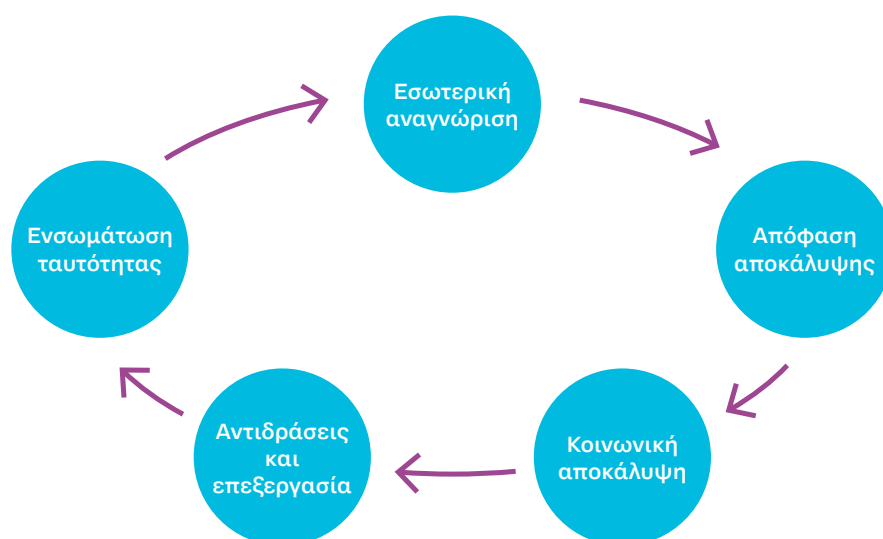
Κοινωνικό coming out

Το δεύτερο στάδιο αφορά την επιλογή του ατόμου να μοιραστεί με άλλους ανθρώπους την ταυτότητά του. Αυτή είναι μία επιλογή και όχι υποχρέωση, ενώ αναδύονται τις κοινωνικο-πολιτικο-θρησκευτικές νεκροπολιτικές διαστάσεις της κοινωνίας που δημιουργεί την ανάγκη για ένα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομο να κάνει coming out - μία επιλογή την οποία cisgender, ετεροφυλόφιλα άτομα δεν έχουν να κάνουν. Το coming out συμβαίνει σταδιακά και είναι μία πράξη ευαλωτότητας αλλά και διεκδίκησης. Το άτομο εκθέτει κοινωνικά μία πλευρά του εαυτού του που μπορεί να το θέσει σε κίνδυνο απόρριψης, στιγματισμού ή βίας, αλλά ταυτόχρονα μπορεί να οδηγήσει σε αυθεντικότητα και ενδυνάμωση.

Γράφημα: Ατομικό και κοινωνικό coming out

Η εμπειρία του coming out διαφέρει από άτομο σε άτομο, και μπορεί να περιλαμβάνει μία αίσθηση απελευθέρωσης, τον φόβο για πιθανές αρνητικές αντιδράσεις και απώλειες, πένθος για τις προσδοκίες που είχε το άτομο για τη ζωή του ή για τις σχέσεις που μπορεί να αλλάξουν, ενδυνάμωση, και τη διαδικασία επαναδιαπραγμάτευσης σχέσεων με το οικογενειακό/φιλικό/κοινωνικό περιβάλλον.

Το coming out είναι μια επαναλαμβανόμενη διαδικασία, καθώς το άτομο συναντά νέους ανθρώπους, βρίσκεται σε νέους χώρους και βιώνει νέες συνθήκες. Κάθε φορά που ένα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομο εισέρχεται σε ένα νέο περιβάλλον (π.χ. εργασία, υπηρεσίες υγείας) καλείται να αποφασίσει αν, πως και πότε θα αποκαλύψει την ταυτότητά του.

Γράφημα: Επαναλαμβανόμενο coming out

Επιβεβαίωση φύλου

Μια προσωπική διαδικασία όπου τα άτομα εκφράζουν την ταυτότητα φύλου τους αυθεντικά. Μπορεί να περιλαμβάνει ιατρική υποστήριξη όπως ορμονοθεραπεία ή χειρουργικές επεμβάσεις, αν και αυτές είναι προαιρετικές.

Φυλομετάβαση

Η διαδικασία κατά την οποία ένα τρανς άτομο προσαρμόζει την κοινωνική, νομική ή/και σωματική του έκφραση ώστε να ευθυγραμμίζεται με την ταυτότητα φύλου του. Μπορεί να περιλαμβάνει αλλαγές ονόματος, αντωνυμιών, εμφάνισης, εγγράφων ή ιατρικές παρεμβάσεις που σχετίζονται με την επιβεβαίωση φύλου.

Η φυλομετάβαση δεν ακολουθεί μια ενιαία πορεία ούτε περιλαμβάνει υποχρεωτικά συγκεκριμένα βήματα. Κάθε άτομο επιλέγει ποιες αλλαγές θέλει να γίνουν (ή σε ποιες αλλαγές θέλει να υποβληθεί) με βάση τη μοναδική εμπειρία του φύλου του. Η πρόσβαση σε ορισμένες πτυχές της φυλομετάβασης μπορεί να επηρεάζεται από το νομικό πλαίσιο, τις πολιτικές, το κόστος και τη διαθεσιμότητα υπηρεσιών σε κάθε χώρα ή περιοχή.

Θεραπείες μεταστροφής

Μη αποδεδειγμένες πρακτικές που στοχεύουν στην αλλαγή του σεξουαλικού προσανατολισμού, της ταυτότητας φύλου ή της έκφρασης κάποιου, οι οποίες στερούνται επιστημονικής τεκμηρίωσης και υποστήριξης και έχουν απαξιωθεί ευρέως επειδή προκαλούν σοβαρή βλάβη στα άτομα και τους γύρω τους. Πολλές χώρες έχουν απαγορεύσει νομικά τέτοιες πρακτικές λόγω των καταστροφικών τους αποτελεσμάτων (ανάμεσα τους και η Ελλάδα).

Νεκρό όνομα/dead name

Το νεκρό όνομα (dead name) είναι το όνομα που έχει δοθεί σε ένα άτομο πριν επιβεβαιώσει την πραγματική του ταυτότητα φύλου. Για πολλά τρανς άτομα, αυτό το παλιό όνομα συνδέεται με περιόδους μη αποδοχής, δυσφορίας ή αίσθηση ότι η ταυτότητά τους δεν αναγνωριζόταν.

Το dead naming, δηλαδή η χρήση του νεκρού ονόματος, μπορεί να είναι ιδιαίτερα επιβλαβές. Ακόμη και όταν γίνεται από άγνοια, συχνά προκαλεί συναισθήματα ακύρωσης, έκθεσης ή αναβίωσης τραυματικών εμπειριών. Για τα επαγγελματίες, η αποφυγή του dead naming αποτελεί βασική πρακτική σεβασμού και συμπερίληψης: το σωστό όνομα επιβεβαιώνει την ταυτότητα του ατόμου και συμβάλλει στη δημιουργία ενός ασφαλούς και υποστηρικτικού περιβάλλοντος.

Δεοντολογικό πλαίσιο και επαγγελματικές υποχρεώσεις

Η συμπεριληπτική πρακτική δεν αποτελεί προαιρετική επιλογή ούτε απλή επαγγελματική ευαισθησία. Πρόκειται για επαγγελματική και δεοντολογική υποχρέωση, όπως αυτή απορρέει τόσο από τις παγκόσμιες αρχές της κοινωνικής εργασίας όσο και από το εθνικό επαγγελματικό και νομοθετικό πλαίσιο. Οι επαγγελματίες κοινωνικής εργασίας οφείλουν να ακολουθούν ένα σύνολο αρχών που προκύπτουν από:

- Τις παγκόσμιες αρχές της κοινωνικής εργασίας (<https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles/>)
- Τις αρχές του Συνδέσμου Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδος (<https://www.skle.gr/pages.php?id=27>)
- Τον ορισμό της Κοινωνικής Εργασίας
- Τα Προεδρικά Διατάγματα 50/1989 και 23/1992 που αποτελούν το βασικό νομοθετικό πλαίσιο που ρυθμίζει την άσκηση του επαγγέλματος του/της/το κοινωνικού/ό/ής λειτουργού/ό στην Ελλάδα, καθορίζοντας τα επαγγελματικά δικαιώματα, τις αρμοδιότητες και το πεδίο επαγγελματικής δραστηριότητάς του (<https://www.skle.gr/pages.php?id=25>).

Νομοθετικό πλαίσιο για τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων στην Ελλάδα

Η ελληνική νομοθεσία τα τελευταία χρόνια έχει σημειώσει σημαντική πρόοδο στην προστασία των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων, ιδιαίτερα στους τομείς της ισότητας, της απαγόρευσης των διακρίσεων, της νομικής αναγνώρισης της ταυτότητας φύλου και της αναγνώρισης των οικογενειακών δικαιωμάτων.

Ισότητα και απαγόρευση διακρίσεων: Το ελληνικό Σύνταγμα κατοχυρώνει την αρχή της ισότητας όλων των πολιτών ενώπιον του νόμου και την προστασία της προσωπικότητας (άρθρα 4 και 5). Παράλληλα, η ελληνική νομοθεσία, σε εναρμόνιση με το ευρωπαϊκό δίκαιο, απαγορεύει τις διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας φύλου και χαρακτηριστικών φύλου, ιδιαίτερα στους τομείς της απασχόλησης, της εκπαίδευσης και της πρόσβασης σε αγαθά και υπηρεσίες.

Νομική αναγνώριση ταυτότητας φύλου: Σημαντικό ορόσημο αποτέλεσε ο Νόμος 4491/2017, ο οποίος θέσπισε τη δυνατότητα νομικής αναγνώρισης της ταυτότητας φύλου. Σύμφωνα με τον νόμο, η ταυτότητα φύλου ορίζεται ως ο εσωτερικός και προσωπικός τρόπος με τον οποίο κάθε άτομο βιώνει το φύλο του, ανεξάρτητα από το φύλο που του αποδόθηκε κατά τη γέννηση. Ο νόμος επέτρεψε τη διόρθωση του καταχωρισμένου φύλου στα ληξιαρχικά έγγραφα χωρίς να απαιτείται προηγούμενη χειρουργική επέμβαση ή άλλη ιατρική διαδικασία, ενισχύοντας το δικαίωμα στον αυτοπροσδιορισμό και τον σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.

Προστασία στην εργασία και στην κοινωνική ζωή: Η ελληνική νομοθεσία κατοχυρώνει την αρχή της ίσης μεταχείρισης στον χώρο εργασίας και απαγορεύει κάθε μορφή άμεσης ή έμμεσης διάκρισης λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας φύλου ή χαρακτηριστικών φύλου. Οι σχετικές διατάξεις βασίζονται στις ευρωπαϊκές οδηγίες για την ίση μεταχείριση και αποσκοπούν στη διασφάλιση ίσων ευκαιριών στην απασχόληση και στην κοινωνική συμμετοχή.

Αναγνώριση των οικογενειακών δικαιωμάτων: Με το Ν.5089/2024 η Ελλάδα προχώρησε σε μία ακόμη σημαντική μεταρρύθμιση με τη θέσπιση του πολιτικού γάμου για τα ομόφυλα ζευγάρια και την αναγνώριση ίσων γονικών δικαιωμάτων. Η εξέλιξη αυτή ενίσχυσε την αρχή της ισότητας και της μη διάκρισης, παρέχοντας στα ομόφυλα ζευγάρια δικαιώματα και υποχρεώσεις αντίστοιχα με εκείνα των ετερόφυλων ζευγαριών.

Την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ): Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποτελεί βασικό εργαλείο προστασίας των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων. Ειδικότερα, το άρθρο 8 κατοχυρώνει το δικαίωμα στον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, ενώ το άρθρο 14 απαγορεύει κάθε μορφή διάκρισης κατά την άσκηση των δικαιωμάτων που προστατεύονται από τη Σύμβαση. Μέσα από τη νομολογία του, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει συμβάλει καθοριστικά στην προστασία των ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιωμάτων, υποχρεώνοντας τα κράτη-μέλη να διασφαλίζουν αποτελεσματική νομική προστασία απέναντι στις διακρίσεις και να αναγνωρίζουν τα θεμελιώδη δικαιώματα που συνδέονται με τις ομόφυλες σχέσεις και την ταυτότητα φύλου.

Στο πλαίσιο αυτό, η συμπεριληπτική πρακτική αποτελεί έμπρακτη εφαρμογή των θεμελιωδών αξιών του επαγγέλματος και περιλαμβάνει:

- Τους κώδικες δεοντολογίας οι οποίοι απαγορεύουν τις διακρίσεις.
- Την αρχή της κοινωνικής δικαιοσύνης.
- Τον σεβασμό του αυτοπροσδιορισμού των ανθρώπων.
- Την υποχρέωση συνεχούς επιμόρφωσης, τόσο γενικής τεχνογνωσίας, όσο και πιο εξειδικευμένων ζητημάτων όπως ΛΟΑΤΚΙ+.
- Την υποχρέωση δημιουργίας ασφαλούς περιβάλλοντος τόσο για επαγγελματίες όσο και για τα άτομα που ζητούν υπηρεσίες.

Η συμπερίληψη αποτελεί εφαρμογή των θεμελιωδών αξιών του επαγγέλματος.

Καλές Πρακτικές

Η παρούσα ενότητα μεταφράζει τη θεωρητική γνώση και τη δεοντολογική δέσμευση της κοινωνικής εργασίας σε συγκεκριμένες, εφαρμόσιμες και τεκμηριωμένες επαγγελματικές παρεμβάσεις. Οι πρακτικές που παρουσιάζονται εδώ δεν είναι αυθαίρετες ούτε αποσπασματικές, αλλά απορρέουν από ένα εκτεταμένο σώμα ερευνητικών δεδομένων, καθώς και από μια πολύχρονη και συνεχή μελέτη της σχέσης μεταξύ κοινωνικής εργασίας και ΛΟΑΤΚΙ+ ταυτοτήτων (βλ. Πεντάρης, 2025).

Στόχος των καλών πρακτικών είναι να ενθαρρύνει και να ενδυναμώσει τόσο τους/τις/τα κοινωνικούς/ές/ά λειτουργούς/ά όσο και τους οργανισμούς και τις υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας, ώστε να υιοθετήσουν και να εφαρμόσουν συμπεριληπτικές πρακτικές σε όλα τα επίπεδα της επαγγελματικής τους δράσης. Η συμπερίληψη αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της επαγγελματικής δεοντολογίας, της κοινωνικής δικαιοσύνης και τις υποχρέωσης για παροχή υπηρεσιών που σέβονται την ανθρώπινη αξιοπρέπεια.

Οι καλές πρακτικές που ακολουθούν έχουν σχεδιαστεί ώστε να είναι:

- Πρακτικές και άμεσα εφαρμόσιμες.
- Τεκμηριωμένες, βασισμένες σε ερευνητικά δεδομένα και διεθνή πρότυπα.
- Ευέλικτες, ώστε να προσαρμόζονται σε διαφορετικά πλαίσια παροχής υπηρεσιών.
- Συνεπείς με τις αρχές της κοινωνικής εργασίας και τους κώδικες δεοντολογίας.

Θεωρία Μειονοτικού Στρες (Minority Stress Theory)

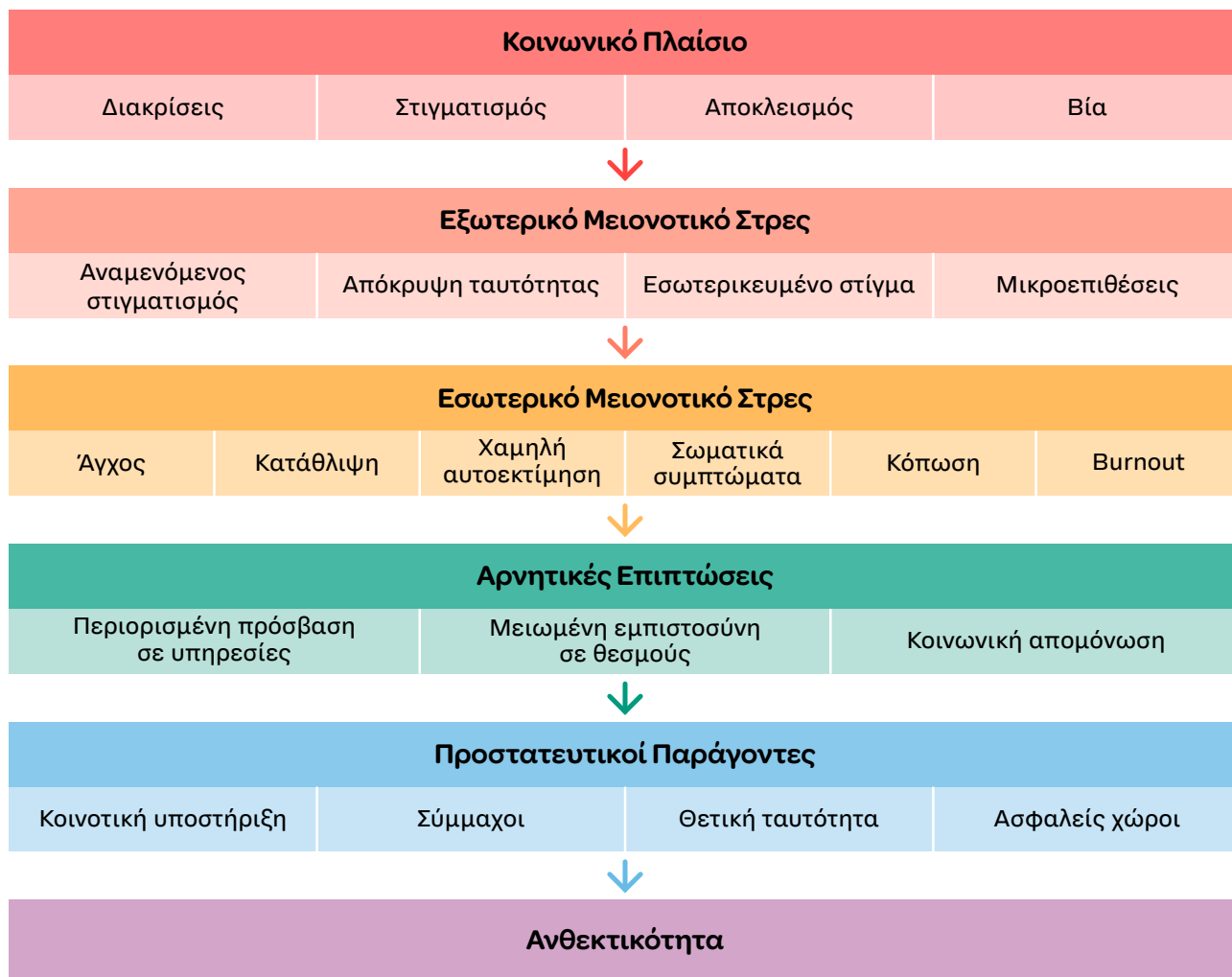
Η θεωρία του μειονοτικού στρες περιγράφει πώς τα άτομα που ανήκουν σε κοινωνικά μειονοτικές ομάδες βιώνουν επιπρόσθετο, χρόνιο και συσσωρευτικό στρες λόγω κοινωνικών ανισοτήτων, στιγματισμού και διακρίσεων. Η θεωρία εξηγεί ότι αυτό το στρες δεν προέρχεται από την ταυτότητα του ατόμου, αλλά από το κοινωνικό περιβάλλον που παράγει αποκλεισμό και προκατάληψη.⁴

Το μειονοτικό στρες είναι το επιπλέον ψυχολογικό και κοινωνικό βάρος που βιώνεται εξαιτίας:

- Εξωτερικών πιέσεων, όπως είναι οι διακρίσεις, η λεκτική ή σωματική βία, ο κοινωνικός αποκλεισμός, και ο θεσμικός στιγματισμός.
- Αναμενόμενου στιγματισμού: ο φόβος ότι το άτομο μπορεί να δεχθεί αρνητική μεταχείριση.
- Εσωτερικευμένου στιγματισμού: όταν ο κοινωνικός στιγματισμός γίνεται κομμάτι της αυτοεικόνας ενός ατόμου.
- Απόκρυψη ταυτότητας, με σκοπό την ασφάλεια ή την αποδοχή.

.....
⁴ Για περισσότερες πληροφορίες μπορείτε να διαβάσετε: Meyer, I. H. (2003). Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay, and bisexual populations: conceptual issues and research evidence. *Psychological bulletin*, 129(5), 674.

Για πληροφορίες ως προς την κατανόηση του μειονοτικού στρες σε σχέση με τις εμπειρίες ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων και το ρόλο της κοινωνικής εργασίας, μπορείτε να διαβάσετε Πεντάρης, Π. (2025). *Κοινωνική Εργασία και ΛΟΑΤΚΙ+ Ταυτότητες*. Αθήνα: ΤΟΠΟΣ.

Γράφημα: Αντίκτυπος μειονοτικού στρες και προστατευτικοί παράγοντες

Μικροεπιθέσεις (microaggressions)

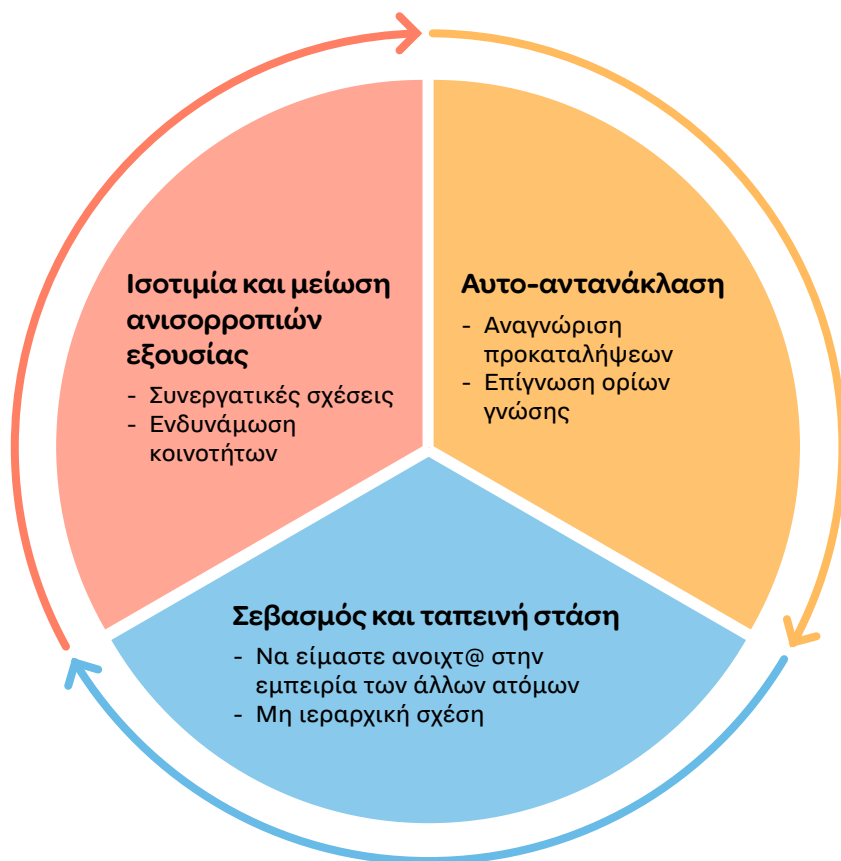
Μικροεπιθέσεις συνιστούν έμμεσες ή άμεσες, συχνά καθημερινές μορφές ψυχοκοινωνικής βίας, οι οποίες αναπαράγουν στερεότυπα, ιεραρχίες και κανονιστικά σχήματα, σε αυτήν την περίπτωση γύρω από την ταυτότητα και έκφραση φύλου, και τον σεξουαλικό προσανατολισμό. Παρότι μπορεί να εκφράζονται ως «αστεία» ή «αθώα σχόλια», έχουν εσωτερική επίδραση στο μειονοτικό στρες, στην αίσθηση ασφάλειας και στην ψυχοκοινωνική ευημερία ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων. Η αναγνώριση και η αποδόμηση των μικροεπιθέσεων αποτελεί κρίσιμη διάσταση μιας τραυματοκεντρικής και συμπεριληπτικής επαγγελματικής πρακτικής

Παραδείγματα λεκτικών μικροεπιθέσεων:

- «Δεν φαίνεσαι γκέι»
- «Ποιος είναι ο άντρας στη σχέση;»
- «Είσαι σίγουρ@ ότι είσαι τρανς;»

Πολιτισμική ταπεινοφροσύνη (cultural humility)

Η πολιτισμική ταπεινοφροσύνη είναι μια δια βίου διαδικασία αυτό-αξιολόγησης και αυτό-κριτικής, όπου το άτομο αναγνωρίζει τα όρια της δικής του «πολιτισμικής γνώσης», εξετάζει τις προκαταλήψεις του και καλλιεργεί σεβασμό, ισότιμες σχέσεις και επίγνωση των δυναμικών εξουσίας στις αλληλεπιδράσεις με ανθρώπους διαφορετικών από το ίδιο πολιτισμικών ταυτοτήτων.

Γράφημα: Κύκλος δια βίου διαδικασίας πολιτισμικής ταπεινοφροσύνης

Το Μοντέλο Αποδοχής και Σεβασμού (ΜΑΣ)

Το ΜΑΣ αποτελεί ένα θεμελιώδες πλαίσιο για τη συμπεριληπτική κοινωνική εργασία με ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα, βασισμένο σε πέντε αρχές που ευθυγραμμίζονται πλήρως με τις αξίες του επαγγέλματος. Η αρχή της επιβεβαίωσης, βάση της οποίας καλούνται επαγγελματίες να αναγνωρίζουν και να επικυρώνουν τις ΛΟΑΤΚΙ+ ταυτότητες και ελευθερίες μέσα από ουσιαστική κατανόηση των εξατομικευμένων εμπειριών κάθε ατόμου. Έπειτα, η αρχή της πολιτισμικής ικανότητας/ταπεινοφροσύνης (cultural competence/humility) προϋποθέτει συνεχή ανάπτυξη γνώσεων και δεξιοτήτων, καθώς και ειλικρινή εκτίμηση της ΛΟΑΤΚΙ+ κουλτούρας και ιστορίας. Η αρχή της διατομεακότητας/διαθεματικότητας (intersectionality) τονίζει την ανάγκη αναγνώρισης των πολλαπλών ταυτοτήτων και αλληλεπιδράσεων που καθιστούν κάθε εμπειρία μοναδική. Η τέταρτη αρχή είναι αυτή της ενδυνάμωσης (empowerment), η

οποία προωθεί την ανάπτυξη δεξιοτήτων αυτοσυνηγορίας (self-advocacy). Τέλος, η αρχή της συνηγορίας (advocacy) αναδεικνύει την επαγγελματική ευθύνη για ενεργή υποστήριξη πολιτικών και πρακτικών που προάγουν την ευημερία και τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων και των οικογενειών τους.

Γράφημα: Στάδια Μοντέλου Αποδοχής και Σεβασμού.

Πηγή: Πεντάρης, Π. (2025). Κοινωνική Εργασία και ΛΟΑΤΚΙ+ Ταυτότητες. Αθήνα: ΤΟΠΟΣ.

- Η αρχική εκτίμηση εντοπίζει στερεότυπα των επαγγελματιών, δομικά εμπόδια και ανάγκες του ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμου μέσα από μια ολιστική αξιολόγηση.
- Η οικοδόμηση σχέσεων δημιουργεί ένα ασφαλές, υποστηρικτικό περιβάλλον όπου η εμπιστοσύνη και η ενεργητική ακρόαση επιτρέπουν στο άτομο να μοιραστεί τις εμπειρίες του.
- Κατά την παρέμβαση και υποστήριξη αξιοποιούνται κατάλληλα εργαλεία, συμβουλευτικές δεξιότητες, ομαδικές παρεμβάσεις και άμεση ανταπόκριση σε κρίσεις για την ενίσχυση της ευημερίας του ατόμου.
- Η συνηγορία και κοινωνική πολιτική προωθούν αλλαγές σε πρακτικές και θεσμούς που αναπαράγουν διακρίσεις, ενισχύοντας τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων.
- Η εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση διασφαλίζουν συνεχή ενίσχυση γνώσεων και δεξιοτήτων των επαγγελματιών και δράσεις ενημέρωσης της κοινότητας.
- Η συνεργασία προωθεί διεπιστημονική και δια-υπηρεσιακή σύμπραξη για πιο ολοκληρωμένες παρεμβάσεις και αποτελεσματικές παραπομπές.
- Η αξιολόγηση καταγράφει τα αποτελέσματα της παρέμβασης, εντοπίζει ανάγκες που έχουν σε κάποιο βαθμό ικανοποιηθεί, και ενσωματώνει ανατροφοδότηση από τα ίδια τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα.

Τραυματοκεντρική πρακτική (Trauma-informed practice)

Η τραυματοκεντρική προσέγγιση αποτελεί κρίσιμο πλαίσιο για την κοινωνική εργασία με ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα, οικογένειες, και κοινότητες, καθώς οι εμπειρίες τους συχνά διαμορφώνονται από διακρίσεις, στιγματισμό, απώρριψη και θεσμική αορατότητα. Η κατανόηση του τραύματος και των επιπτώσεών του επιτρέπει σε επαγγελματίες να παρέχουν υπηρεσίες που προάγουν την ασφάλεια, την αξιοπρέπεια και την ενδυνάμωση.

Βασικές αρχές τραυματοκεντρικής πρακτικής

Κάθε επαγγελματική σχέση με ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα πρέπει να στηρίζεται στις ακόλουθες αρχές:

- Ασφάλεια: Το άτομο πρέπει να αισθάνεται σωματικά, συναισθηματικά και κοινωνικά ασφαλές. Η ασφάλεια είναι προϋπόθεση για οποιαδήποτε ουσιαστική συνεργασία.
- Εμπιστοσύνη και διαφάνεια: Οι διαδικασίες, τα όρια, οι ρόλοι και οι προσδοκίες πρέπει να είναι ξεκάθαρα. Η διαφάνεια μειώνει το άγχος και ενισχύει την εμπιστοσύνη, ιδιαίτερα όταν το άτομο έχει βιώσει προηγούμενες αρνητικές εμπειρίες με υπηρεσίες.
- Επιλογή και αυτοδιάθεση: Το άτομο έχει λόγο και έλεγχο στις αποφάσεις που το αφορούν. Η αυτοδιάθεση είναι θεμελιώδης για την αποκατάσταση της αίσθησης κυριαρχίας που συχνά διαβρώνεται από το τραύμα.
- Συνεργασία: Η σχέση βασίζεται στη συμμετοχή, όχι στην επιβολή. Η συνεργατική στάση μειώνει την ανισορροπία ισχύος και ενισχύει τη σχέση εμπιστοσύνης.
- Ενδυνάμωση: Η ενδυνάμωση συμβάλλει στην ανάπτυξη ανθεκτικότητας και στην επανανοηματοδότηση της εμπειρίας.
- Πολιτισμική και κοινωνική ευαισθησία: Αναγνωρίζεται η ποικιλομορφία των ΛΟΑΤΚΙ+ εμπειριών και η επίδραση παραγόντων όπως η αναπηρία, η μετανάστευση ή η θρησκεία.

Τι σημαίνει στην πράξη η τραυματοκεντρική προσέγγιση;

- Δεν πιέζουμε το άτομο να μοιραστεί πληροφορίες πριν νιώσει έτοιμο.
- Εξηγούμε γιατί κάνουμε συγκεκριμένες ερωτήσεις.
- Σεβόμαστε τα όρια και τις επιλογές του ατόμου.
- Χρησιμοποιούμε συμπεριληπτική γλώσσα και αποφεύγουμε παθολογικοποιητικές ή επικριτικές προσεγγίσεις.
- Αναγνωρίζουμε ότι η δυσπιστία, το άγχος ή η επιφυλακτικότητα μπορεί να συνδέονται με προηγούμενες αρνητικές εμπειρίες.
- Επιβεβαιώνουμε την ταυτότητα φύλου και τον αυτοπροσδιορισμό.
- Αποφεύγουμε κλειστές ερωτήσεις που προάγουν στερεοτυπικές κατευθύνσεις.

Η χρήση συμπεριληπτικής γλώσσας

Η ταυτότητα φύλου, η έκφραση φύλου και ο σεξουαλικός προσανατολισμός αποτελούν σημαντικές πτυχές του εαυτού μας, του τρόπου που αντιλαμβανόμαστε τον εαυτό μας, τον τρόπο που συσχετιζόμαστε με το περιβάλλον και τους ανθρώπους γύρω μας.

Είναι πολύ πιθανόν να μην γνωρίζουμε αυτά τα χαρακτηριστικά των ανθρώπων με τους οποίους συνεργαζόμαστε. Η χρήση συμπεριληπτικής γλώσσας εξυπηρετεί στην αποφυγή υποθέσεων, άρα και πράξης, και στη δημιουργία ενός ασφαλούς και ισότιμου περιβάλλοντος στο οποίο το άτομο μπορεί να εκφράσει χαρακτηριστικά του εαυτού του όταν και όπως αυτό τα θεωρεί σημαντικά. Η αποφυγή υποθέσεων υπογραμμίζει μία πιο υγιή προσέγγιση στην επαγγελματική σχέση. Ο βαθμός στον οποίο ένα άτομο επιλέγει να μιλήσει για την ταυτότητα και έκφραση φύλου του, ή για τον σεξουαλικό του προσανατολισμό, ανεξαρτήτως εάν πρόκειται για ΛΟΑΤΚΙ+ ταυτότητες ή όχι, εξαρτάται αποκλειστικά από τις δικές του επιλογές, τις ανάγκες του και τον ρόλο που παίζει ο/η/το κοινωνικός/ή/ό λειτουργός/ό στο πλάνο υποστήριξής του.

Χρήση ουδέτερης γλώσσας

Όταν δουλεύουμε με άτομα που αυτό-προσδιορίζονται με ΛΟΑΤΚΙ+ ταυτότητες, υπάρχουν πτυχές της γλώσσας που χρησιμοποιούμε που μπορεί να προκαλέσουν είτε αισθήματα συμπερίληψης είτε αποκλεισμού. Η επιλογή λέξεων, εννοιών και φράσεων που δεν εμπεριέχουν εικασίες για την ταυτότητα του ατόμου λειτουργεί ως μηχανισμός ασφάλειας προς το άτομο. Λανθασμένες υποθέσεις αναγκάζουν το άτομο είτε να συμβαδίσει με αυτήν την υπόθεση είτε να διορθώσει το άτομο που κάνει την υπόθεση. Ανεξάρτητα από την επιλογή που θα κάνει το άτομο σε μία τέτοια συνθήκη, το γεγονός μπορεί να προκαλέσει περαιτέρω στρες και αισθήματα αποκλεισμού. Μπορεί να αισθανθεί φόβο για το πώς η/ο/το επαγγελματίας/α θα αντιδράσει εάν τον/την/το διορθώσει, για παράδειγμα, αυξάνοντας την ενδεχόμενη αγωνία του/της για το τί σημαίνει αυτό για την παροχή φροντίδας και υπηρεσιών.

Πως;

Με τη χρήση ουδέτερων αντωνυμιών όταν δεν γνωρίζουμε τις σωστές για το άτομο. Με την αποφυγή αναφοράς «στον σύζυγο» ή «στη σύζυγο», αλλά με αναφορά σε πιο ουδέτερη γλώσσα (π.χ. Είστε δεσμευμέν@; Πως ονομάζεται;).

Αποφυγή υποθέσεων για τη σχέση του ατόμου με άλλα άτομα που μπορεί να το συνοδεύουν σε ραντεβού με επαγγελματίες (π.χ. φίλη, γονέας, σύντροφος, κλπ.). Αντιθέτως, αποκαλέστε το άτομο με το όνομά του και ρωτήστε για τη σχέση που έχουν.

Αντανακλώντας τη γλώσσα που χρησιμοποιεί το άτομο

Ένας τρόπος να δείξετε σεβασμό και αποδοχή στο άτομο με το οποίο δουλεύετε είναι να επαναλαμβάνετε τη γλώσσα που χρησιμοποιεί το ίδιο. Με αυτόν τον τρόπο εκδηλώνετε σεβασμό όχι μόνο προς την αληθινή ταυτότητα του ατόμου, αλλά και υποστηρίζετε την απόφασή του να μοιραστεί αυτή την αλήθεια μαζί σας.

Πως;

Χρησιμοποιήστε τις προσωπικές ανωνυμίες που χρησιμοποιούν τα ίδια, είτε όταν μιλούν για τα εαυτά τους, είτε για άλλα άτομα σημαντικά για τα ίδια. Εάν δεν γνωρίζετε ή έχετε αμφιβολίες, απλώς ρωτήστε.

Αναφερθείτε σε σημαντικά άτομα στη ζωή του ατόμου με τον τρόπο με τον οποίο αυτό αναφέρεται σε εκείνα (π.χ. ο αδερφός μου, ο άντρας μου, η σύζυγός μου, κλπ.).

Χρησιμοποιήστε τη γλώσσα που χρησιμοποιούν τα ίδια όταν μιλούν για την ταυτότητα φύλου τους και/ή τον σεξουαλικό προσανατολισμό τους. Για παράδειγμα, εάν ένα άτομο αναφερθεί στον εαυτό του ως «λεσβία», μην το αλλάξετε σε «γκέι». Ενώ οι ΛΟΑΤΚΙ+ ταυτότητες έχουν μία πλούσια ιστορία σε συλλογικό επίπεδο, είναι και εξαιρετικά προσωπικές με μοναδικές ιστορίες για το κάθε άτομο, καθώς τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά παίζουν σημαντικό ρόλο σε αυτές τις πραγματικότητες.

Ερωτήσεις ανοιχτού τύπου

Ερωτήσεις που σχετίζονται με την ταυτότητα φύλου, τη σεξουαλικότητα, τους οικογενειακούς δεσμούς ενός ατόμου πρέπει να είναι ανοιχτού τύπου ώστε να δίνουν την ευκαιρία στο άτομο να απαντήσει με ασφάλεια και με τους δικούς του όρους.

Πως;

Ερωτήσεις σχετικά με την ταυτότητα φύλου (όπου χρειάζεται), με σκοπό την αποφυγή υποθέσεων, δίνει στα άτομα μία αίσθηση σεβασμού και ασφάλειας. Ερωτήσεις κλειστού τύπου, όπως είναι ερωτήσεις για τον τίτλο ενός ανθρώπου (π.χ. «κυρία» ή «κύριος») υποδηλώνει μία λανθασμένη και πρώιμη υπόθεση πως το φύλο που αποδόθηκε στο άτομο κατά τη γέννηση είναι και η ταυτότητα φύλου τους. Είναι πιο συμπεριληπτικό να κάνουμε ανοιχτού τύπου ερωτήσεις όπως «Ποιος είναι ο τίτλος σας;» ή «Πως προτιμάτε να σας αποκαλώ;» ή «Οι ανωνυμίες μου είναι η/της. Ποιες είναι οι δικές σας;».

Δεν μπορούμε να αποφύγουμε τα λάθη

Λάθη συμβαίνουν. Όλοι οι άνθρωποι κάνουμε λάθη. Σε αυτήν την περίπτωση, ο πιο αξιοπρεπής και με σεβασμό για το άτομο τρόπος να αντιμετωπιστούν λάθη είναι να τα αναγνωρίσουμε, να ζητήσουμε συγγνώμη για αυτά, να διορθώσουμε αυτό που λέμε ή κάνουμε και να προχωρήσουμε μπροστά. Τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα έχουν πολύ συχνά (όχι πάντα απαραίτητα) βιώσει αποκλεισμό και διακρίσεις. Συνεπώς, το να αποπειραθούν να διορθώσουν το λάθος ενός/μίας επαγγελματία, ειδικά αν πρόκειται για μία περίπτωση υπηρεσιών που έχουν ανάγκη, μπορεί να είναι δύσκολο και τελικά να μην το κάνουν αλλά σιωπηλά να υποστούν την αντίληψη του/της επαγγελματία για τη δική τους ζωή και πραγματικότητα.

Π.χ. «Με συγχωρείτε. Μόλις συνειδητοποίησα πως χρησιμοποιώ τις λάθος ανωνυμίες μέχρι στιγμής. Συγγνώμη και θα προσέχω περισσότερο στο μέλλον.»

Μη λεκτική επικοινωνία

Η επικοινωνία δεν είναι μόνο λεκτική. Η μη λεκτική επικοινωνία είναι πολύ σημαντική, και δη σε ανθρώπους που έχουν βιώσει καταπίεση, διακρίσεις και αποκλεισμό στη ζωή τους. Τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα μπορεί να είναι πιο παρατηρητικά όσον αφορά σε στοιχεία μη λεκτικής επικοινωνίας, και πιο συγκεκριμένα εκφράσεις του προσώπου, στάση του σώματος, βλεμματική επαφή, ταχύτητα ομιλίας, τόνος και ένταση στη φωνή. Όλα αυτά είναι βασικά χαρακτηριστικά, και ακόμη και αν ο/η/το επαγγελματίας/α χρησιμοποιεί ανοιχτή επικοινωνία και συμπεριληπτική γλώσσα, όταν ταυτοχρόνως δείχνει ασέβεια με τη στάση του σώματός του/της, ή υπονομεύει την έκφραση φύλου του ατόμου με τη χροιά και τόνο της φωνής του/της, τότε συμβάλει περισσότερο στην καταπίεση αυτού του ατόμου παρά στην συμπερίληψή του, στον σεβασμό και στην αποδοχή.

Η επιτυχής χρήση μη λεκτικής επικοινωνίας είναι αυτή που είναι αβίαστη γιατί πραγματικά υπάρχει σεβασμός και αποδοχή μεταξύ δύο ανθρώπων. Επαγγελματίες οφείλουν να αξιοποιούν ευκαιρίες συνεχιζόμενης εκπαίδευσης σε αυτό το θέμα, και ασκήσεις αυτό-αναγνώρισης και αυτό-κατανόησης, είτε ατομικά είτε ομαδικά σε εποπτεία ή όχι. Μέσω εσωτερικής ανατροφοδότησης και αυτό-αξιολόγησης μπορούμε να αντιληφθούμε σε βαθύτερο επίπεδο τους δικούς μας περιορισμούς σχετικά με τις ταυτότητες φύλου και την σεξουαλικότητα, και να δουλέψουμε πάνω σε αυτούς.

Η ιδιωτικότητα της ταυτότητας

Η ταυτότητα φύλου, η έκφραση φύλου και ο σεξουαλικός προσανατολισμός, ή η σεξουαλικότητα στο σύνολό της, αφορούν σε προσωπικά χαρακτηριστικά και εμπειρίες. Θα έπρεπε λοιπόν να τα εκλάβουμε ως προσωπικά και ευαίσθητα δεδομένα. Αυτό είναι κάτι δύσκολο να επιτευχθεί όταν ο σχεδιασμός της κοινωνικής εργασίας έχει, ιστορικά, ακολουθήσει ένα ετεροκανονικό πλαίσιο που διακινδυνεύει να ενισχύσει νεκροπολιτικές⁵ πρακτικές. Με άλλα λόγια, η κοινωνία δεν θεωρεί πως ένας άντρας (εκ του φαίνεσθαι βάση των στερεοτυπικών προτύπων του βιολογικού φύλου αλλά και της ταυτότητας φύλου), ή η ταυτότητα αυτού, είναι ιδιωτική, όπως «φαίνεται». Αυτό όμως διαιωνίζει την στερεοτυπική σκέψη και ακυρώνει τις απόπειρες για συμπεριληπτική γλώσσα και πρακτική.

Σε κάθε περίπτωση, οφείλουμε να έχουμε επίγνωση για τον περιβάλλοντα χώρο και ποια άλλα άτομα ενδεχομένως βρίσκονται εκεί και μπορεί να ακούσουν κατά λάθος τις πληροφορίες που μοιράζονται. Για παράδειγμα, μία ιντερσεξ γυναίκα μπορεί να συζητάει αυτήν την πτυχή της ταυτότητάς της με εσάς.

Είναι σημαντικό να θυμόμαστε πως κάποια άτομα είναι πιο ανοιχτά όσο αφορά στην ταυτότητα και έκφραση φύλου τους ή/και στον σεξουαλικό τους προσανατολισμό, και άλλα όχι τόσο. Το τελευταίο μπορεί να σχετίζεται με την πιθανότητα απόκρυψης ταυτότητας ή απλώς με μία απλή επιλογή του ατόμου επειδή είναι πιο κλειστά όσο αφορά την ιδιωτική τους ζωή.

.....

⁵ Πρόκειται για μορφές εξουσίας που ρυθμίζουν την αξία της ζωής και την έκθεση συγκεκριμένων πληθυσμών στον θάνατο ή την εγκατάλειψη.

Κάτι ακόμη για τα λάθη

Ενώ εάν κάνουμε κάποιο λάθος λεκτικά, μπορούμε γρήγορα να απολογηθούμε και να το διορθώσουμε, λάθη που μπορεί να γίνουν στον γραπτό λόγο και μέσω διεπιστημονικών ομάδων και επικοινωνίας επαγγελματιών και υπηρεσιών μπορεί να είναι πιο δύσκολο να διορθωθούν. Σε κάθε περίπτωση, το άτομο πρέπει να συναινεί ρητά στη διαμοίραση των προσωπικών του πληροφοριών με άλλ@ επαγγελματίες, και οι πληροφορίες αυτές πρέπει να μεταφέρονται με ακρίβεια. Για παράδειγμα, με το σωστό όνομα και τις σωστές αντωνυμίες που χρησιμοποιεί το άτομο.

Να είμαστε ειλικρινείς

Εάν κάποιο άτομο μοιραστεί στοιχεία για τον σεξουαλικό του προσανατολισμό, ταυτότητα φύλου ή έκφραση αυτού, και εσείς δεν γνωρίζετε απαραίτητα τη σημασία του ή την ιστορία του, ενημερώστε το άτομο χωρίς να αποπειραθείτε να δείξετε ότι γνωρίζετε (π.χ. μαθαίνοντας για ίντερσεξ ή τρανς ταυτότητες μέσω βίντεο από το τικ-τοκ δεν αποτελεί πηγή κατάλληλων γνώσεων σε επαγγελματικό επίπεδο).

«Σε ευχαριστώ που το μοιράστηκες αυτό μαζί μου. Ομολογώ πως δεν έχω πολλές γνώσεις πάνω στο θέμα και δεν θέλω να σε προσβάλλω άθελα μου ή να κάνω κάποιο λάθος. Θα μπορούσες να μου πεις λίγο παραπάνω για το θέμα και τι σημαίνει αυτό για σένα; Βέβαια, εάν προτιμάς να μην εστιάσουμε σε αυτό τώρα, μπορώ να το ψάξω και μόν@ μου αργότερα. Τι θα προτιμούσες;»

Υποδοχή και αξιολόγηση

Φόρμες και έντυπα	Πρώτη επαφή και υποδοχή	Αξιολόγηση αναγκών
πεδίο για όνομα χρήσης (πέρα από το νομικό)	το προσωπικό υποδοχής να έχει βασική εκπαίδευση σε ΛΟΑΤΚΙ+ ζητήματα, ώστε να αποφεύγονται σχόλια ή ερωτήσεις που μπορεί να στιγματίζουν	οι ερωτήσεις να διατυπώνονται με τρόπο που επιτρέπει στο άτομο να μιλήσει για τις σχέσεις, την οικογένεια και την ταυτότητά του χωρίς να "χωράει" σε προκαθορισμένα ετεροκανονικά σχήματα
πεδίο για αντωνυμίες	ο χώρος υποδοχής μπορεί να περιλαμβάνει ορατά σημάδια συμπερίληψης που δείχνουν ότι η υπηρεσία αναγνωρίζει και σέβεται ΛΟΑΤΚΙ+ ταυτότητες	να δίνεται χώρος στο άτομο να επιλέξει τι θα μοιραστεί και τότε, χωρίς πίεση για "coming out" ως προϋπόθεση παροχής υπηρεσιών
επιλογές για ταυτότητα φύλου πέρα από το δυαδικό		
ουδέτερες διατυπώσεις για οικογενειακές σχέσεις		

Γράφημα: Συμπεριληπτικές διαδικασίες υποδοχής και αξιολόγησης

Πολιτικές κατά των διακρίσεων

Ο οργανισμός να διαθέτει σαφείς, γραπτές πολιτικές που απαγορεύουν διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας ή έκφρασης φύλου. Οι πολιτικές να είναι ορατές (π.χ. σε έντυπο υλικό ή ιστοσελίδα).

Διαδικασίες αναφοράς περιστατικών

Να υπάρχουν προσβάσιμες και ασφαλείς διαδικασίες για αναφορά περιστατικών διακρίσεων ή παρενόχλησης, τόσο από χρήστες υπηρεσιών όσο και από εργαζόμενες/α/ους. Να διασφαλίζεται ότι οι αναφορές αντιμετωπίζονται με σοβαρότητα, εμπιστευτικότητα και χωρίς αντίποινα.

Εκπαίδευση προσωπικού

Τακτική επιμόρφωση σε ΛΟΑΤΚΙ+ ζητήματα, συμπεριληπτική επικοινωνία και αποδόμηση στερεοτύπων.

Ορατότητα

Χρήση συμβόλων και υλικού που δηλώνουν ότι ο χώρος είναι φιλικός προς τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα. Προσοχή ώστε η ορατότητα να συνοδεύεται από ουσιαστικό περιεχόμενο και όχι να περιορίζεται σε επιφανειακό “rainbow-washing”.

Γράφημα: Οργανισμοί και κουλτούρα συμπερίληψης

ΛΟΑΤΚΙ+ επαγγελματίες

Ασφαλές εργασιακό περιβάλλον

Αναγνώριση ότι ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα μπορεί να εργάζονται εντός των υπηρεσιών και μπορεί να αντιμετωπίζουν διακρίσεις ή αορατότητα. Εφαρμογή πολιτικών που προστατεύουν από ΛΟΑΤΚΙ+-φοβική στοχοποίηση.

Εποπτεία και υποστήριξη

Η επαγγελματική εποπτεία να αποτελεί χώρο όπου μπορούν να συζητηθούν ζητήματα που αφορούν ΛΟΑΤΚΙ+ ταυτότητες, τόσο σε σχέση με τα άτομα που κάνουν χρήση των υπηρεσιών όσο και με την προσωπική εμπειρία τ@ επαγγελματιών. Ενθάρρυνση για συμμετοχή σε δίκτυα ή ομάδες υποστήριξης ΛΟΑΤΚΙ+ επαγγελματιών, όπου υπάρχουν.

Συμμετοχή στη διαμόρφωση πολιτικών

ΛΟΑΤΚΙ+ επαγγελματίες, εφόσον το επιθυμούν, να έχουν φωνή στη διαμόρφωση πολιτικών και πρακτικών συμπερίληψης στον οργανισμό.

Γράφημα: Υποστήριξη ΛΟΑΤΚΙ+ επαγγελματιών

Διαθεματική προσέγγιση στην πράξη

Η εφαρμογή μιας πραγματικά συμπεριληπτικής κοινωνικής εργασίας προϋποθέτει την κατανόηση ότι τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα δεν αποτελούν μια ομοιογενή ομάδα, αλλά βιώνουν την ταυτότητά τους μέσα από πολλαπλές και συχνά διασταυρούμενες κοινωνικές θέσεις. Η διαθεματικότητα αναδεικνύει ότι παράγοντες όπως η αναπηρία, η ηλικία, η εθνικότητα, η μεταναστευτική ιδιότητα, η κοινωνικοοικονομική κατάσταση ή η θρησκευτική ταυτότητα μπορούν να επηρεάσουν σημαντικά τον τρόπο με τον οποίο ένα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομο βιώνει την καθημερινότητά του, την πρόσβαση σε υπηρεσίες και την αίσθηση ασφάλειας.

Για παράδειγμα, ένα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομο που είναι ταυτόχρονα και πρόσφυγ@ ενδέχεται να αντιμετωπίζει αυξημένους κινδύνους βίας ή αποκλεισμού, τόσο λόγω της σεξουαλικότητας ή ταυτότητας και έκφρασης φύλου όσο και λόγω του καθεστώτος του ως αιτούντος άσυλο. Αντίστοιχα, ένα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομο με αναπηρία μπορεί να βιώνει πολλαπλά εμπόδια στην πρόσβαση σε υπηρεσίες, ενώ ένα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομο μεγαλύτερης ηλικίας μπορεί να αντιμετωπίζει αορατότητα ή έλλειψη κατάλληλων δομών υποστήριξης. Η κοινωνική εργασία οφείλει να αναγνωρίζει αυτές τις διασταυρούμενες εμπειρίες και να προσαρμόζει τις παρεμβάσεις της με τρόπο που να ανταποκρίνεται στις πραγματικές ανάγκες του ατόμου, αποφεύγοντας γενικεύσεις ή «μία λύση για όλους/ες/α» προσεγγίσεις.

Η διαθεματική προσέγγιση απαιτεί επίσης ευαισθησία απέναντι στις μορφές προνομίου και καταπίεσης που μπορεί να συνυπάρχουν. Ο/η/το κοινωνικός/ή/ό λειτουργός/ό καλείται να εξετάζει πώς οι κοινωνικές δομές επηρεάζουν διαφορετικά τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα και να διασφαλίζει ότι οι παρεμβάσεις του/της/του δεν αναπαράγουν ανισότητες. Η αναγνώριση της πολυπλοκότητας των ΛΟΑΤΚΙ+ εμπειριών αποτελεί βασικό στοιχείο της επαγγελματικής επάρκειας και της δεοντολογικής ευθύνης.

Συνεργασία με ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσεις και κοινότητες

Η συνεργασία με τις ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσεις και κοινότητες αποτελεί κρίσιμο στοιχείο για την ανάπτυξη αποτελεσματικών και συμπεριληπτικών παρεμβάσεων. Οι οργανώσεις αυτές διαθέτουν εξειδικευμένη γνώση, εμπειρία και πρόσβαση σε δίκτυα υποστήριξης που μπορούν να ενισχύσουν σημαντικά το έργο των κοινωνικών λειτουργών. Η δικτύωση με φορείς που δραστηριοποιούνται στην προάσπιση των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων επιτρέπει την παροχή πιο ολοκληρωμένων υπηρεσιών, την καλύτερη κατανόηση των αναγκών των κοινοτήτων και την αποτελεσματικότερη παραπομπή σε εξειδικευμένες δομές όταν αυτό απαιτείται.

Πέρα από την πρακτική διάσταση, η συνεργασία με τις κοινότητες συμβάλλει στη διαμόρφωση παρεμβάσεων που αντανakλούν τις πραγματικές εμπειρίες και προτεραιότητες των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων. Η συμμετοχική προσέγγιση, όπου οι ίδιες οι κοινότητες έχουν ενεργό ρόλο στον σχεδιασμό και την αξιολόγηση των υπηρεσιών, ενισχύει την αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων και προάγει την κοινωνική δικαιοσύνη. Η φωνή των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων δεν αποτελεί απλώς χρήσιμη πληροφορία· αποτελεί θεμελιώδη προϋπόθεση για την ανάπτυξη πρακτικών που σέβονται την αξιοπρέπεια και την αυτονομία τους.

Η συνεργασία με οργανώσεις μπορεί να λειτουργήσει ως πολύτιμος πόρος για την επιμόρφωση των επαγγελματιών, την ανάπτυξη πολιτικών συμπερίληψης και την ενίσχυση της κουλτούρας σεβασμού και ισότητας μέσα στους οργανισμούς.

Συνεχόμενη ενημέρωση νομικού και θεσμικού πλαισίου

Τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα στην Ελλάδα συχνά αντιμετωπίζουν, πέρα από κοινωνικές προκαταλήψεις, και εμπόδια που απορρέουν από το θεσμικό και νομικό πλαίσιο. Τα εμπόδια αυτά μπορεί να επηρεάζουν την πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας και κοινωνικής φροντίδας, την απασχόληση, την εκπαίδευση, τη στέγαση, την οικογενειακή ζωή και την προστασία από διακρίσεις.

Ο/η/το κοινωνικός/ή/ό λειτουργός/ό χρειάζεται να διαθέτει επαρκή γνώση της σχετικής νομοθεσίας και των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων, καθώς και των διαθέσιμων υποστηρικτικών δομών. Παράλληλα, καλείται να αναλαμβάνει ενεργό ρόλο στη συνηγορία, στη διασύνδεση με υπηρεσίες, και στην παροχή έγκυρης ενημέρωσης, ώστε να διασφαλίζεται η ισότιμη πρόσβαση σε παροχές και δικαιώματα.

Παράδειγμα από την πράξη

Ένα διεμφυλικό άτομο ζητά υποστήριξη σχετικά με τη διαδικασία νομικής αναγνώρισης της ταυτότητας φύλου και την επικαιροποίηση των προσωπικών του εγγράφων.

Σε αυτή την περίπτωση, ο/η/το κοινωνικός/ή/ό λειτουργός/ό οφείλει:

- να γνωρίζει το ισχύον θεσμικό πλαίσιο
- να παρέχει σαφή ενημέρωση για τα απαιτούμενα βήματα και δικαιολογητικά
- να παραπέμπει σε εξειδικευμένες νομικές ή συμβουλευτικές υπηρεσίες
- να διαμεσολαβεί με δημόσιους φορείς όταν προκύπτουν δυσκολίες ή διακριτική μεταχείριση

Παράρτημα I:

ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσεις στην Ελλάδα

Colour Youth – Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας

<https://www.colouryouth.gr>

11528 Δίπλα Σου – Τηλεφωνική Γραμμή Ψυχολογικής Υποστήριξης ΛΟΑΤΚΙ+ Ατόμων

<https://11528.gr>

Πολύχρωμο Σχολείο

<http://rainbowschool.gr/>

Οικογένειες Ουράνιο Τόξο

<http://www.rainbowfamiliesgreece.com/>

Θετική Φωνή – Σύλλογος Οροθετικών Ελλάδος

<https://positivevoice.gr/>

Intersex Ελλάδα

<https://intersexgreece.org.gr>

Red Umbrella Athens

<https://www.facebook.com/RedUmbrellaAthens/>

Υπερήφανοι Γονείς

<https://www.facebook.com/proudparentsgreece/>

Proud Seniors

<https://www.facebook.com/proudseniorgreece/>

ΣΥΔ – Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών

<http://www.transgender-association.gr/>

Emantes – International LGBTQIA+ Solidarity

<https://www.facebook.com/emantesInternationalLgbtqiaSolidarity/>

ΟΛΚΕ – Ομοφυλοφιλική Λεσβιακή Κοινότητα Ελλάδος

<https://www.facebook.com/OLKEorg/>

Rainbow Seniors

<https://rainbowseniors.eu>

Athens Pride – Φεστιβάλ Υπερηφάνειας Αθήνας

<http://athenspride.eu/>

Thessaloniki Pride – Φεστιβάλ Υπερηφάνειας Θεσσαλονίκης

<http://thessalonikipride.com/>

Patras Pride – Φεστιβάλ Υπερηφάνειας για την Απελευθέρωση Φύλου, Σώματος και Σεξουαλικότητας Ενάντια στην Καταπίεση και τις Διακρίσεις

<https://patraspride.blogspot.com/>

ΛΟΑΤ ΑμεΑ

<http://www.loatamea.gr/>

Παράρτημα II:

Συμπεριληπτικές φόρμες

Φόρμα υποδοχής

Όνομα χρήσης: (Το όνομα με το οποίο επιθυμεί το άτομο να προσφωνείται)

Νομικό όνομα (εφόσον απαιτείται): (Χρησιμοποιείται μόνο για διοικητικούς σκοπούς)

Αντωνυμίες: ☐ ο/του ☐ η/της ☐ το/του ☐ άλλο: ☐ προτιμώ να μην απαντήσω

Ταυτότητα φύλου: ☐ Γυναίκα ☐ Άνδρας ☐ Μη δυαδικό άτομο ☐ Άλλο:
☐ Προτιμώ να μην απαντήσω

Οικογενειακές/σημαντικές σχέσεις: (Ανοιχτό πεδίο χωρίς προεπιλογές)

Φόρμα συναίνεσης

- Χρήση ουδέτερης γλώσσας.
- Αναφορά στο όνομα και στις αντωνυμίες του ατόμου.
- Διαβεβαίωση ότι τα προσωπικά δεδομένα που αφορούν την ταυτότητα φύλου ή τον σεξουαλικό προσανατολισμό προστατεύονται αυστηρά.

Προτεινόμενες ερωτήσεις αξιολόγησης αναγκών

- «Υπάρχουν στοιχεία της ταυτότητάς σας που θα θέλατε να λάβουμε υπόψη για να σας υποστηρίξουμε καλύτερα;»
- «Υπάρχουν εμπειρίες διακρίσεων που επηρεάζουν την πρόσβασή σας σε υπηρεσίες;»
- «Ποιες είναι οι προτεραιότητές σας αυτή τη στιγμή;»

Παράρτημα III:

Checklist συμπερίληψης υπηρεσιών

Το checklist αυτό μπορεί να χρησιμοποιηθεί από οργανισμούς και επαγγελματίες για αυτοαξιολόγηση.

Επικοινωνία

- Χρησιμοποιούνται ονόματα και ανωνυμίες που επιλέγει το άτομο;
- Αποφεύγονται ετεροκανονικές υποθέσεις;
- Το προσωπικό γνωρίζει βασικούς όρους σχετικά με ΛΟΑΤΚΙ+ ζητήματα;

Χώρος και υποδομή

- Υπάρχουν ορατά σημάδια συμπερίληψης;
- Οι γραπτές φόρμες είναι συμπεριληπτικές;
- Υπάρχουν “ουδέτερες” τουαλέτες όπου είναι δυνατόν;

Πολιτικές

- Υπάρχουν πολιτικές κατά των διακρίσεων;
- Υπάρχουν διαδικασίες αναφοράς περιστατικών;
- Το προσωπικό εκπαιδεύεται τακτικά;

Υποστήριξη προσωπικού

- Υπάρχει εποπτεία που καλύπτει ΛΟΑΤΚΙ+ ζητήματα;
- Υπάρχουν μέτρα ασφάλειας για ΛΟΑΤΚΙ+ επαγγελματίες;

Παράρτημα IV:

Ελληνική νομοθεσία

Κριτήρια	Νομοθεσία	Άρθρο/άρθρα	Σημειώσεις
Για την προστασία της εργασίας	N4443/2016 & N4808/2021	Άρθρο 1(β), Άρθρο 3(1)/Μέρος II, Άρθρο 4(2)(γ), Άρθρο 66	Προστασία από διακρίσεις, περιλαμβάνοντας τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου
Κώδικας δεοντολογίας για τους ραδιοτηλεοπτικούς σταθμούς	Προεδρικό Διάταγμα 77/2003		
Κώδικας δεοντολογίας των αστυνομικών	Προεδρικό Διάταγμα 254/2004		Απαγόρευση των διακρίσεων με βάση τον σεξουαλικό προσανατολισμό
Προστασία από διακρίσεις στον εργασιακό χώρο	N3304/2005		
Κώδικας ιατρικής δεοντολογίας	N3418/2005		Απαγόρευση στις διακρίσεις
Καταπολέμηση ρατσισμού και ξενοφοβίας	N3896/2010		Οι διακρίσεις με βάση τη σεξουαλικότητα δίδονται ποινικά
Κατά των διακρίσεων	N4285/2014	Άρθρο 1	Για πρώτη φορά περιλαμβάνεται η απαγόρευση της ρητορικής μίσους και της βίας κατά των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων και ομάδων
Σύμφωνο συμβίωσης	N4356/2015	Άρθρο 1	
Ηλικία συναίνεσης	Διατάξεις του Ποινικού Κώδικα - Κατάργηση του άρθρου 347		Από τα 17 έτη, στα 15 για ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα, όπως και σε cisgender ετεροφυλόφιλα άτομα

Κριτήρια	Νομοθεσία	Άρθρο/άρθρα	Σημειώσεις
Νομική αναγνώριση ταυτότητας φύλου	N4491/2017		
Αναδοχή από ομόφυλα ζευγάρια	N4538/2018		
Σωφρονιστικός Κώδικας	N4985/2022		Δικαίωμα των τρανς ατόμων να κρατούνται σε φυλακές που αντιστοιχούν στην ταυτότητα φύλου τους
Θεραπείες μεταστροφών	N4931/2022	Άρθρο 38	Απαγόρευση θεραπειών μεταστροφών
Προστασία ατόμων που ζητούν άσυλο	N4939/2022	Άρθρο 1(γ) & 9(δ)	Προστασία ατόμων βάση σεξουαλικού προσανατολισμού και/ή ταυτότητας φύλου
Αλλαγές Αστικού Κώδικα	N5089/2024	Άρθρο 1350 Αστικού Κώδικα, Άρθρο 3	Οικογένεια και παιδοθεσία. Τεκνοθεσία από ομόφυλα ζευγάρια και γάμος ομόφυλων ζευγαριών
Απαγόρευση μη αναγκαίων ιατρικών επεμβάσεων	N4958/2022 & N4931/2022	Άρθρο 62	Προστασία ίντερσεξ ατόμων από μη αναγκαίες ιατρικές επεμβάσεις σε ανήλικα άτομα (έως 15 ετών) χωρίς συναίνεση
«Ζούμε αρμονικά μαζί – σπάμε τη σιωπή»	N5029/2023	Άρθρο 3(ε), Άρθρο 4(θ)	Ρυθμίσεις για την πρόληψη και αντιμετώπιση
Εγκλήματα μίσους	Ποινικός Κώδικας, N5090/2024	Άρθρο 81Α, Άρθρο 82Α	Αύξηση ποινής κατά τα ήμισυ

Παράρτημα V:

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Αργύρη, Ε., & Βασιλικού, Κ. (2023). Συμπερίληψη μαθητών με διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό και ταυτότητα φύλου στο ελληνικό σχολείο. *Education Sciences*, 2023(1), 37-57.

Black, L.L. and Stone, D. (2005). Expanding the definition of privilege: The concept of social privilege. *Journal of Multicultural Counseling and Development*, 33(4), pp.243-255.

Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A Black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. *University of Chicago Legal Forum*, 1989(1), pp.139-167.

Giannou, D. (2017). *“Normalized Absence, Pathologised Presence” Understanding the Health Inequalities of LGBT People in Greece* (Doctoral dissertation, Durham University).

Giannou, D., & Ioakimidis, V. (2020). ‘Neither invisible nor abnormal!’ Exploring the invisibility and pathologisation of LGBT people in the Greek National Health System. *Critical Social Policy*, 40(3), 370-388.

Καλλίτσης, Φ. (2025). Εισαγωγή στο Αφιέρωμα Κουήρ Ζωρικές Νοηματοδοτήσεις: Σεξουαλικότητα και Έκφραση Φύλου στην Ελληνική Πόλη. *Γεωγραφίες*, 12-21.

Καπλάνης, Κ., & Χατζηφωτίου, Σ. (2024). Έμφυλη βία και Σχολική Κοινωνική Εργασία: Μία Βιβλιοανασκοπική μελέτη. *Κοινωνική Εργασία: Επιθεώρηση Κοινωνικών Επιστημών*, 38(2), 34-55.

Meyer, I. H. (2003). Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay, and bisexual populations: conceptual issues and research evidence. *Psychological bulletin*, 129(5), 674.

Moore, H.L. (1994). *A passion for difference: essays in anthropology and gender*. Bloomington: Indiana University Press.

Μουζάκη, Μ. (2019). Η κοινωνική αντίδραση έναντι της σεξουαλικής ετερότητας. *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, 18(71), 160-187.

Nanda, S. (2014). *Gender diversity: crosscultural variations*. 2nd edn. Long Grove, IL: Waveland Press. (Original work published 1999).

Nikolaidou, S., Zarkanela, E., & Baka, A. (2022). *The Discourse of Transgender Activists for Social Change*. *Scientific Annals-School of Psychology AUTH*, 14, 54-78.

Papadaki, V., & Giannou, D. (2021). To be or not to be out of the closet? LGB social workers' visibility management in the workplace in Greece. *Journal of Gay & Lesbian Social Services*, 33(2), 225-249.

Papadaki, V., Papadaki, E., & Giannou, D. (2021). Microaggression experiences in the workplace among Greek LGB social workers. *Journal of Gay & Lesbian Social Services*, 33(4), 512-532.

Παπαθανασίου, Ν., & Χρηστίδη, Ε-Ο. (Επιμ.). (2020). *Συμπερίληψη & Ανθεκτικότητα: Βασικές Αρχές Ψυχοκοινωνικής Στήριξης*. Αθήνα: Gutenberg.

Παπούλη, Ε., Συροπούλου, Δ., & Κυριάζη, Ε. (2025). Οικοφεμινισμός και κοινωνική εργασία στην μετα-ανθρωποκεντρική εποχή. *Κοινές θεωρήσεις και προσεγγίσεις. Κοινωνική Εργασία: Επιθεώρηση Κοινωνικών Επιστημών*, 39(1), 3-20.

Πεντάρης, Π. (2025). *Κοινωνική Εργασία & ΛΟΑΤΚΙ+ Ταυτότητες*. Αθήνα: ΤΟΠΟΣ.

Πεντάρης, Π. (2025). The interplay of religion, spirituality, and attitudes towards trans and bisexual identities: insights from health and social science students. *Κοινωνική Εργασία*, 39(3), 4-17.

Pentaris, P. (2024). Εμπειρίες ΛΟΑΤΚΙ+ γονέων στην Ελλάδα [The lived experiences of LGBTQIA+ parents in Greece]. *Social Work: Review of Social Sciences*, 38(3), 11-31.

Πεντάρης, Π., & Οικογένειες Ουράνιο Τόξο. (2024). *Οικογένειες με ΛΟΑΤΚΙ+ Γονείς στην Ελλάδα: Οι Εμπειρίες των Γονέων*. Αθήνα: Οικογένειες Ουράνιο Τόξο.

Πολύχρωμο Σχολείο. (2020). *Κατευθυντήριες Γραμμές για τη Διαχείριση ΛΟΑΤΚΙ+ Ζητημάτων στη Σχολική Ζωή*. Αθήνα: Πολύχρωμο Σχολείο.

Ρόζη, Λ. (2019). Διευρύνοντας τους τόπους των έμφυλων ταυτοτήτων στη σύγχρονη ελληνική δραματουργία: η δημιουργική επίδραση της κούιρ θεωρίας. *Σκηνή*, (11), 7-19.

Tsekouras, D., & Anagnostaki, L. (2024). Lesbian-parent families in Greece: the experience of preschool and primary school teachers. *Journal of LGBT Youth*, 21(1), 115-131.

Τσουκάκη, Ν. Ε., Ζερνιώτης, Ι., & Μωραΐτου, Δ. (2023). Διερεύνηση βασικών ψυχολογικών παραγόντων που θα μπορούσαν να απειλήσουν την ψυχική υγεία μεσηλίκων και ηλικιωμένων ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων. *Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, 16(1), 35-69.

Wiesner-Hanks, M.E. (2024). Gender, intersectionality, and global social history. *The Historical Journal*, 67(1), pp.1-25

Ζερέ, Ε., & Χατζηφωτίου, Σ. (2024). Μια συγκριτική προσέγγιση της συντροφικής βίας στις ΛΟΑΤΚΙ+ και ετερόφυλες σχέσεις: Ο ρόλος της κοινωνικής εργασίας. *Κοινωνική Εργασία: Επιθεώρηση Κοινωνικών Επιστημών*, 38(2), 56-76.

